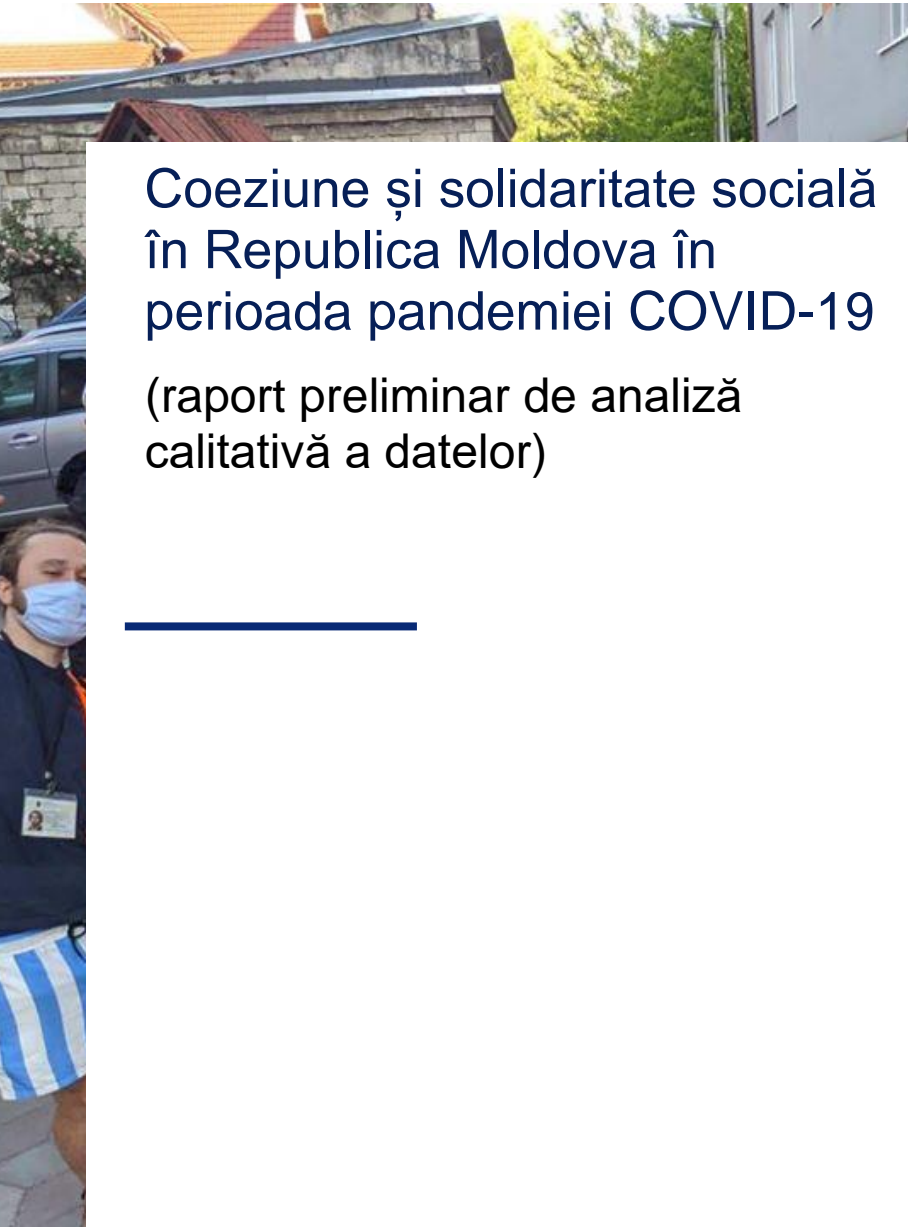

Coeziune și solidaritate socială în Republica Moldova în perioada pandemiei COVID-19

(raport preliminar de analiză
calitativă a datelor)

INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE –

Centrul Sociologie și Psihologie Socială

Petru Negură, Lucia Gașper, Mihai Potorocă

(cu participarea colaboratorilor: Victor Mocanu, Tatiana Spătaru, Gheorghe Călcâi, Andrei Dumbrăveanu, Angela Mocanu, Ion Mocanu, Ina Filipov)

Coordonator de proiect: Dr. Victor Mocanu

Coeziune și solidaritate socială în Republica Moldova în perioada pandemiei COVID-19

(raport preliminar de analiză calitativă a datelor)

INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

Centrul Sociologie și Psihologie Socială

Chișinău – iulie 2020

Cuprins

Sumar executiv.....	1
Introducere.....	6
Cadrul teoretic.....	6
Notă metodologică.....	7
Eșantionul cercetării calitative	8
Planul studiului tematic.....	10
Descriere generală a corpusului de interviuri	10
Afecte și stări de spirit în perioada pandemiei	13
Atitudini și reprezentări față de emigranții reveniți în contextul pandemiei	16
Transformarea socială percepută de respondenți în contextul pandemiei	20
Efectele economice negative în contextul pandemiei	25
Guvernarea situației de pandemie.....	27
Aprecieri negative	28
Aprecieri pozitive.....	30
Aprecieri neutre/ambivalente.....	31
Forme de rezistență individuală și de suport familial în perioada pandemiei.....	32
Avantajele colaterale ale pandemiei.....	33
Rezistența față de pandemie	34
Percepția suportului familial în pandemie	36
Tipuri de suport social și manifestări de solidaritate în perioada pandemiei.....	39
Respectarea regulilor în perioada de carantină	43
Unitate/coeziune socială contra COVID-19.....	46
Societatea înainte și după pandemie	50
Subtemele cu semnificație pozitivă	51
Subtemele cu semnificație negativă	52
Subtemele cu semnificație neutră/ambivalentă.....	52
Concluzii preliminare.....	54
Anexă.....	55

Sumar executiv

Prezentul raport preliminar de cercetare expune în mod sintetic rezultatele analizei calitative a interviurilor realizate de echipa de cercetare de la Centrul Sociologie și Psihologie Socială din cadrul Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (CSPS/ICJPS) în mai 2020. Subiectul raportului reprezintă un aspect al temei proiectului de cercetare instituțional al Centrului pentru perioada 2020-2024: „Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierii de Uniunea Europeană”.

Perioada crizei cauzate de pandemia COVID-19, încă în desfășurare, este revelatoare asupra stărilor de spirit și comportamentelor cetățenilor în ceea ce privește coeziunea socială la nivelul societății în întregime din Republica Moldova, dar și în interiorul diverselor comunități ce o constituie, în special în dimensiunile sale de solidaritate, participare și incluziune socială.

În contextul pandemiei COVID-19, unele studii au sugerat că există o legătură între capitalul social (Putnam, 1995) și modul în care diferite societăți au gestionat pandemia. În mod special, capacitatea colectivă de (auto)organizare, de solidaritate „pe verticală” (între diferite grupuri ale societății) și de participare socială contribuie la o confruntare colectivă și organizată a pandemiei în beneficiul comunităților, a societății în întregime și a diferitor grupuri care le formează. Acest studiu ne arată, pe baza unor date calitative, anumite puncte tari, dar și slăbiciuni ale societății noastre în această privință.

În cadrul acestei cercetări, CSPS/ICSPS a realizat o cercetare calitativă prin aplicarea metodei interviului aprofundat, semi-directiv, în luna mai 2020, cu un eșantion de 95 de persoane. Interviurile de cercetare au fost aplicate pe baza unui ghid de interviu elaborat de către echipa de cercetători de la CSPS în jurul a câtorva blocuri tematice, pornind de la un șir de indicatori privind coeziunea socială și anume: identitate și apartenență, rețele sociale și participare, încredere, (alte) norme integrative și securitate socio-economică (Berman & Phillips, 2012). Ghidul de interviu conține și câteva întrebări care vizează stările de spirit, comportamentele și transformările sociale în perioada pandemiei COVID-19. Interviurile transcrise au fost analizate după modelul „grounded theory” (Corbin & Strauss, 1990), cu ajutorul programului de analiză a datelor calitative NVivo.

Analiza ce urmează este structurată în jurul principalelor blocuri tematice identificate în interviuri la subiectul coeziunii sociale în Republica Moldova în perioada pandemiei COVID-19”. Astfel, principalele teme discutate de respondenți în acest sens și analizate în prezentul raport sunt următoarele:

Afecte și stări de spirit în perioada pandemiei

Una din categoriile tematice identificate în interviurile realizate în cadrul compartimentului „Coeziunea socială în contextul pandemiei COVID-19 se referă la modul în care pandemia a afectat psihologic respondenții. Consecințele psihologice emoționale au fost semnalate doar de o parte din participanții la interviul de cercetare. Subtemele cele mai importante, în funcție de numărul de surse și de referințe atribuite, sunt următoarele: „COVID – depresie” (4 surse/ 4 referințe – de acum înainte: 4/4), „COVID - închidere în sine” (6/6), „Frică COVID” (7/10), „Probleme sănătate” (4/4), „Suferință izolare” (10/10). Frica, suferința din cauza izolării, închiderea în sine, stările depresive și problemele de sănătate sunt

strâns legate între ele, în percepția majorității respondenților care au abordat această temă, iar una o cauzează pe cealaltă. De cele mai multe ori, prima apare frica care aduce după ea închiderea în sine și izolarea, iar acestea din urmă duc la depresie și la probleme de sănătate.

Atitudini și reprezentări față de emigranții reveniți în contextul pandemiei

În acest studiu am încercat să surprindem, între altele, care sunt percepțiile populației privind emigranții reveniți în țară în perioada pandemică. Subtemele și referințele care apar cu o frecvență mai mare la tema „Emigranți reveniți în contextul pandemiei COVID-19” sunt următoarele: „atitudine ambivalentă emigranți” (18/18), „emigranți – revenire la Patrie” (20/20), „emigranți iresponsabili” (13/14), „majoritatea emigranților respectă carantina” (22/23), „atitudine pozitivă emigranți” (10/11), „nu-i poți judeca” (13/13), „atitudine pozitive emigranți” (10/10). Atitudinea față de emigranții întorși depinde, probabil, de gradul de proximitate socială față de persoanele migrante, în familie, printre rude, prieteni. Referințele subiecților ce au descris atitudinea negativă față de emigranții reveniți pot fi înțelese ca rezultatul construirii anumitor reprezentări negative de către mass-media în contextul fricii generalizate din martie 2020, contribuind în acest mod la răspândirea informațiilor negative despre emigranții care s-au întors la Patrie.

Transformările sociale percepute de respondenți în contextul pandemiei COVID-19

Persoanele intervievate în cadrul prezentului proiect de cercetare au analizat pe larg transformările sociale, dar și cele individuale cu relevanță colectivă, care au avut loc sau care continuă, determinate de contextul pandemiei COVID-19. Cele mai multe din aceste subteme (n=15) exprimă o transformare ce ține de caracterul psiho-moral al oamenilor în contextul pandemiei: „oamenii au devenit mai buni”/ „(...) mai răi”, „(...) mai egoiști”, „mai fricoși”, „mai responsabili” etc. Alte subteme se referă la transformarea unor condiții de viață (1), practici (2), atitudini (1), valori (2) și transformări sociale generale sau absența lor (4). Analiza tematică a interviurilor din această temă generică ne arată că majoritatea respondenților percep perioada pandemiei COVID-19 drept una traversată de schimbări individuale și sociale importante. Numărul de referințe la subteme cu semnificație pozitivă prevalează asupra celor cu semnificație negativă. Respondenții percep această perioadă de criză drept una de schimbări mai degrabă pozitive sau neutre/ambivalente. Potrivit acestor aprecieri, oamenii au devenit mai buni, mai responsabili. Totodată, persoanele intervievate au exprimat și multe neliniști și au observat multe manifestări de frică, închidere în sine și înstrăinare. Pandemia pare să fi pus, deci, bazele pentru o schimbare socială, ontologică și ideologică profundă și de durată.

Efectele economice negative în contextul pandemiei

Una din neliniștile asociate cu criza cauzată de pandemia COVID-19 au avut un substrat economic. Subtemele din cadrul temei generice „Efecte economice în contextul pandemiei”, care au acumulat cele mai multe referințe, sunt următoarele: „Dispariția locurilor de muncă” (7/7) și „Pandemia - percepție insecuritate financiară” (15/17). În general, subiectul insecurității economice a fost recunoscut de către cei mai mulți respondenți drept o problemă importantă în contextul pandemiei COVID-19. Câțiva respondenți deja au resimțit efectele crizei în urma concedierii, schimbării sau pierderii locurilor de muncă, a închiderii întreprinderii pe care o gestionează sau în care lucrează. Cu toții, însă, împărtășesc un sentiment mai mult sau mai puțin acut de insecuritate socio-economică, pe care unii respondenți îl asociază cu posibile evoluții negative din punct de vedere moral și social.

Guvernarea situației de pandemie

Un număr mare de subiecți au discutat criza cauzată de pandemia COVID-19 din perspectiva modului în care autoritățile centrale și locale au administrat această criză. Majoritatea temelor și referințelor tematice codate în cadrul temei generice „Guvernarea situației de pandemie COVID-19” comportă o semnificație generală negativă (19/94). Alte subteme și referințe tematice poartă un conținut cu semnificație neutru-ambivalentă (14/56). Un număr mai mic de unități și referințe tematice au o semnificație pozitivă (4/27). Această distribuție tematică în funcție de semnificația lor generală ne spune, la o analiză de suprafață, că respondenții acestei cercetări au apreciat în general negativ și neutru-ambivalent acțiunile guvernării locale și centrale în administrarea crizei cauzate de coronavirusul de tip nou și, într-o mai mică măsură, în mod pozitiv.

Forme de rezistență individuală și de suport familial în perioada pandemiei

Situația excepțională actuală se caracterizează printr-un grad sporit de incertitudine și nesiguranță, care necesită mobilizarea resurselor interne și externe ale individului, conștientizarea și reflectarea asupra ceea ce se întâmplă. Din cele 30 de subteme cu un total de 155 de referințe, în cadrul temei generice „Rezistență contra COVID”, o mare parte din răspunsurile persoanelor intervievate au fost conturate de referințe la subtema „Suport familial anti-COVID” (25/25) și „Comunicarea cu oamenii apropiați” (11/11) (prieteni, colegii, rudele). Anumite calități umane, valori, credințe și aspirații ce ajută în această situație pandemică: credința în Dumnezeu (11/11), speranța (10/10), încrederea, tăria de caracter, gândirea pozitivă (3/3), optimismul (3/3), răbdarea (3/3), rugăciunea (2/2), atitudinea filosofică față de viață și experiența de viață.

Tematica familiei este în centrul discursului referențial al intervievaților privind rezistența la condițiile de pandemie. Din totalul de 23 de referințe la această subtemă, 12 comportă o semnificație pozitivă, 7 au o semnificație negativă și 4 sunt neutru-ambivalente. Impactul regimului de autoizolare în contextul pandemiei COVID-19 asupra familiei a arătat o semnificație binară. Pe de o parte, pentru majoritatea

respondenților care au abordat acest subiect, familia a devenit un loc important de suport și protecție. În cazul altor respondenți, sau din observațiile acestora asupra altor concetățeni, familia a devenit mai degrabă un factor de risc și vulnerabilitate. Am putea presupune că, în condițiile de izolare și de suspendare a activității profesionale, familia a trecut ea însăși printr-o perioadă de încercare. Unele familii s-au dovedit mai reziliente și astfel au exercitat o funcție protectivă asupra membrilor săi, în timp ce alte familii s-au confruntat cu o acutizare a falilor și deficiențelor preexistente pandemiei.

Tipuri de suport social și manifestări de solidaritate în perioada pandemiei

Respondenții s-au pronunțat de asemenea asupra diverselor forme de suport social și a manifestărilor de solidaritate în care ei înșiși sau alte persoane au fost implicați în perioada pandemiei. Distribuția referințelor în funcție de semnificația generală a surselor pentru tema „Forme de solidaritate COVID” sugerează că majoritatea respondenților care s-au pronunțat la acest subiect au apreciat pozitiv formele de suport social și de solidaritate în contextul pandemiei. Totuși, un anumit număr de referințe au fost atribuite subtemelor cu semnificație negativă, în special cele în care sunt deplânse lipsa sau insuficiența manifestărilor de suport social și solidaritate. Alte subteme includ referințe tematice cu semnificație neutră sau ambivalentă (3/11). Luările de cuvânt critice, mai puține, aduc de multe ori argumente și exemple prin care demonstrează slaba manifestare de solidaritate în contextul pandemiei COVID-19 în societatea moldoveană. În sfârșit, unii respondenți speră că această criză va da de gândit liderilor societății civile și decidenților publici pentru a fortifica manifestările de suport social și de solidaritate, în loc să le slăbească prin măsuri posibil eficiente pe termen scurt, cum este izolarea la domiciliu, dar nesustenabile și problematice din punct de vedere etic, mai ales în ceea ce privește suportul pentru vârstnici și alte persoane vulnerabile.

Respectarea regulilor în perioada de carantină

Tema generală „Respectarea regulilor carantină” este în strânsă legătură cu tema „Unitate contra COVID”. Subtema cu cele mai multe surse și referințe din cadrul ultimei teme este „Unitate – respectarea regulilor” (44/71). În viziunea majorității respondenților participanți la studiu văd în respectarea regulilor un semn al unității.

Unitate/coeziune socială contra COVID-19

Persoanele intervievate au abordat în număr mare subiectul coeziunii (unității) sociale în contextul pandemiei COVID-19. Referințele tematice la subtemele cu semnificație generală pozitivă au fost mai numeroase decât cele cu semnificație negativă și neutru-ambivalentă. Cu toate acestea, luările de cuvânt atribuite subtemelor pozitive au fost, în general, destul de redundante și sărace în elemente argumentative, putând fi reduse la ideea potrivit căreia „comunitatea este/a fost unită pentru că oamenii au respectat regulile sanitar-epidemiologice”. Este remarcabil că cea mai mare parte a

respondenților au subscris definiției implicite a coeziunii sociale prin respectarea regulilor impuse de autorități. Acest element de definiție ar putea fi unul conjunctural, determinat de contextul pandemiei, în care pericolul comun de infectare a scos în evidență liantul normativ și a slăbit factorul de coeziune după alte principii (al apartenenței, solidarității, participării etc.).

Societatea înainte și după pandemie

Luările de cuvânt la tema „Societatea înainte și după pandemie” (codată: „Societatea in & post COVID”) sunt în relație de asociere cu tema „Transformări sociale în pandemie”. În cadrul temei „Societatea in & post COVID”, o axă în modul în care se aranjează răspunsurile de la un pol la altul prin următoarele subteme: „Efecte economice și sociale dezastruoase” (4/5), „Lumea va fi mai rea” (9/10), „Lumea va rămâne la fel” (11/11), „Optimism moderat” (6/6), „Lumea va fi mai bună” (13/14). Dacă e să judecăm după numărul de surse și referințe am putea spune că participanții la studiu tind în general să fie optimiști privind viitorul societății.

În loc de concluzie

După cum sugerează unele cercetări în curs, societățile care au luptat cu cel mai mare succes cu pandemia sunt cele care au dat dovadă de un „capital social” și o coeziune socială ridicată, exprimate, între altele, prin spiritul de solidaritate al cetățenilor și prin capacitatea lor de acțiune colectivă, în completarea acțiunilor statului sau în ciuda unei gestionări deficiente a crizei de către instituțiile statului. Criza cauzată de pandemia COVID-19 va da decidenților, dar și liderilor societății civile, de gândit în special în ceea ce privește reziliența societății și capacitatea instituțiilor statului de a interveni eficient și sinergic, în crize și în viața de zi cu zi. Una dintre aceste măsuri ar fi cu siguranță creșterea coeziunii sociale, prin creșterea capacității societății de solidaritate, participare, încredere și incluziune socială.

Introducere

Prezentul raport preliminar de cercetare își propune să expună rezultatele analizei calitative a interviurilor realizate de echipa de cercetare de la Centrul Sociologie și Psihologie Socială din cadrul Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice în mai 2020.

Subiectul raportului reprezintă un aspect al temei proiectului de cercetare instituțional al Centrului pentru perioada 2020-2024: „Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierii de Uniunea Europeană”.

Considerăm că perioada crizei cauzate de pandemia COVID-19, încă în desfășurare, este revelatoare asupra stărilor de spirit și comportamentelor cetățenilor în ceea ce privește coeziunea socială la nivelul societății în întregime din Republica Moldova, dar și în interiorul diverselor comunități ce o constituie, în special în dimensiunile sale de solidaritate, participare și incluziune socială.

Cadrul teoretic

Proiectul de cercetare instituțional își propune să studieze coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva gradului de apartenență a cetățenilor moldoveni la statul Republica Moldova, a percepțiilor privind solidaritatea față de ceilalți cetățeni, încrederea socială, participarea și incluziunea cetățenilor în procesele politice, sociale și economice din țară. În proiect este aplicat conceptul de coeziune socială în cadrul teoriei calității sociale, elaborată de W. Beck, Y. Berman, D. Phillips și alții¹. Postulatul teoretic pe care se sprijină acest proiect este că ridicarea nivelului de coeziune socială în societate, conform indicilor constitutivi enumerați mai sus, este fundamental pentru o creștere a calității sociale (calitate a vieții sociale) în Republica Moldova. Ipoteza principală pe care o avansăm în acest proiect este că nivelul de coeziune socială (și astfel de calitate socială) este în relație de asociere directă cu principalii indici de dezvoltare economică, umană și socială (desemnată, în principal, de capacitatea de participare economică, protecția față de riscurile de deprivare multidimensională și accesul la servicii educaționale, sociale și de sănătate de calitate).

Din perspectiva teoriei calității sociale și altor abordări, coeziunea socială exprimă natura relațiilor sociale bazate pe apartenență, solidaritate, încredere, valori și norme împărtășite. Shiefer și Van Der Noll definesc conceptul de coeziune socială drept un „atribut descriptiv al unei colectivități, ce indică calitatea conviețuirii colective”². Această definiție este coerentă cu înțelegerea conceptului de către Joseph Chan și alții³. Potrivit acestor cercetători, „coeziunea socială este o stare de fapt în ceea ce privește interacțiunile „pe verticală” (între cetățeni/comunități/ asociații, pe de o parte, și structurile statului, pe de altă parte) și „pe orizontală” (între diverși cetățeni/comunități/ asociații, în funcție de

¹ Beck, W., și Maesen, V. D., Who is Europe for?, în „European Journal of Social Quality”, vol. 1, nr. 1-2, 2000, pp. 45-60.

² Schiefer, D., van der Noll, J. “The Essentials of Social Cohesion: A Literature Review”. *Social Indicators Resesearch* 132, 579–603, 2017. <https://doi.org/10.1007/s11205-016-1314-5>

³ Chan, J., To, H.-P., și Chan, E., “Reconsidering social cohesion: Developing a definition and analytical framework for empirical research”, *Social Indicators Research* 75(2), 2006, pp. 273–302. DOI: 10.1007/s11205-005-2118-1

diferite categorii transversale) între membrii societății, caracterizată printr-un set de atitudini și norme care includ încrederea, sentimentul de apartenență și dorința de a participa și de a ajuta, precum și manifestările lor comportamentale” (Chan și alții, 2006). Inspirați de modelul calității sociale și de analizele critice, schițate mai sus, în modelul teoretic adoptat de cercetarea noastră, ne vom axa pe trei componente ale coeziunii sociale considerate centrale (apartenență, solidaritate și încredere) și totodată pe altele două, considerate secundare (participare și incluziune).

În contextul pandemiei COVID-19, unele studii au sugerat că există o legătură între capitalul social⁴ și modul în care diferite societăți au gestionat pandemia. În mod special, capacitatea colectivă de (auto)organizare, de solidaritate „pe verticală” (între diferite grupuri ale societății) și de participare socială contribuie la o confruntare colectivă și organizată a pandemiei în beneficiul comunităților, a societății în întregime și a diferitor grupuri care le formează. Acest studiu ne arată, pe baza unor date calitative, anumite puncte tari, dar și slăbiciuni ale societății noastre în această privință.

Notă metodologică

În cadrul acestei cercetări, Centrul Sociologie și Psihologie Socială (CSPS) al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (ICSPS) a realizat o cercetare calitativă prin aplicarea metodei interviului aprofundat, semi-directiv, în luna mai 2020, cu un eșantion de 95 de persoane.

Interviurile de cercetare au fost aplicate pe baza unui ghid de interviu elaborat de către echipa de cercetători de la CSPS în jurul a câtorva blocuri tematice, pornind de la un șir de indicatori privind coeziunea socială și anume: identitate și apartenență, rețele sociale și participare, încredere, (alte) norme integrative și securitate socio-economică⁵.

Ghidul de interviu conține și câteva întrebări care vizează stările de spirit, comportamentele și transformările sociale în perioada pandemiei COVID-19. Interviurile transcrise au fost analizate după modelul „grounded theory”⁶, cu ajutorul programului de analiză a datelor calitative NVivo-10. În cadrul acestui model metodologic a fost analizată distribuția categoriilor tematice (teme și subteme), a conceptelor și construcțiilor teoretice și ideologice în funcție de genul, mediul de reședință, statutul socio-ocupational, vârsta și apartenența etnică a participanților la interviu.

Analiza calitativă a interviurilor va fi extinsă în septembrie 2020 asupra tuturor întrebărilor și va include toată gama de teme cuprinse în ghidul de interviu la subiectul coeziunii sociale în Republica Moldova în baza componentelor teoretice enunțate mai sus.

Datele calitative obținute prin analiza interviurilor vor pregăti și corobora rezultatele anchetei sociologice aplicate prin chestionar în vara 2020.

⁴ Conform definiției făcute de Robert Putnam, „(...) *capitalul social* se referă la caracteristici ale organizării sociale, cum ar fi rețelele, normele și încrederea socială care facilitează coordonarea și cooperarea în beneficiul reciproc.” Putnam, R.D. (1995). *Bowling Alone: America's Declining Social Capital*. *Journal of Democracy* 6(1), 65-78. [doi:10.1353/jod.1995.0002](https://doi.org/10.1353/jod.1995.0002).

⁵ Berman Y. & D. Phillips, “Indicators of Social Cohesion”, in Van der Maesen, & Walker, A.C (coord.). (2012). *Social Quality from Theory to Indicators*, 170-171.

⁶ Corbin, J. și Strauss, A. “Grounded Theory Research: Procedures, Canons and Evaluative Criteria,” *Qualitative Sociology* 13(1), 1990, pp. 4-21.

Eșantionul cercetării calitative

Cercetarea prin interviul aprofundat a fost realizată de echipa de cercetare de la CSPS pe un eșantion non-reprezentativ de 95 de respondenți. Unul din criteriile de selecție a respondenților, determinat în urma discuțiilor în sânul echipei de cercetare, a fost ca respondenții să aibă un statut formal sau informal de lider în comunităților lor și/sau în societate. Scopul acestei selecții a fost de a produce un corpus de informații calitative, formulate de lideri și experți în domeniile și în comunitățile lor.

Eșantionul a fost structurat în funcție de genul, mediul de reședință, statutul socio-ocupational, vârsta și apartenența etnică a respondenților, după cum urmează.

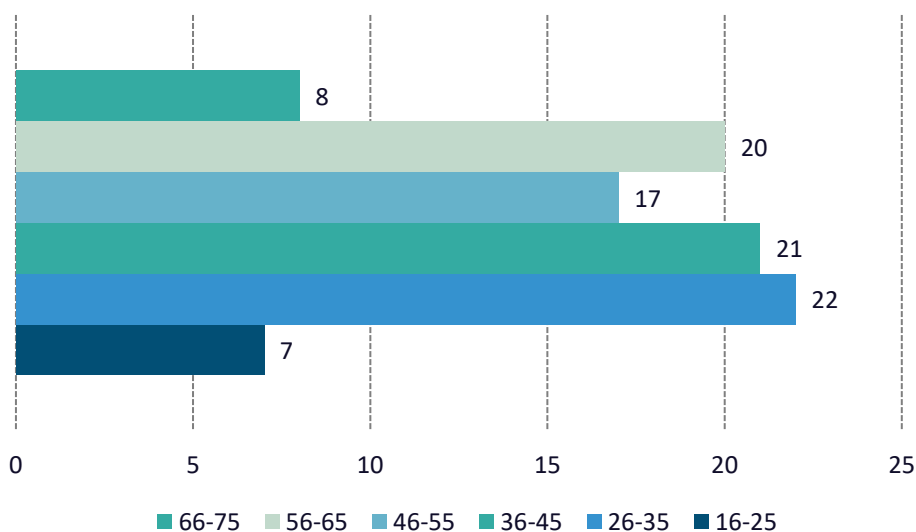
După gen/sex, eșantionul este constituit de 41 respondente femei și 54 respondenți bărbați.

Fig. 1. Sexul

După vârstă, eșantionul este structurat în funcție de 6 categorii de vârstă: 16-25 ani (6 respondenți), 26-35 ani (22 respondenți), 36-45 ani (21 respondenți), 46-55 ani (17 respondenți), 56-65 ani (20 respondenți) și 66-75 ani (8 respondenți).

Fig. 2. Vârsta

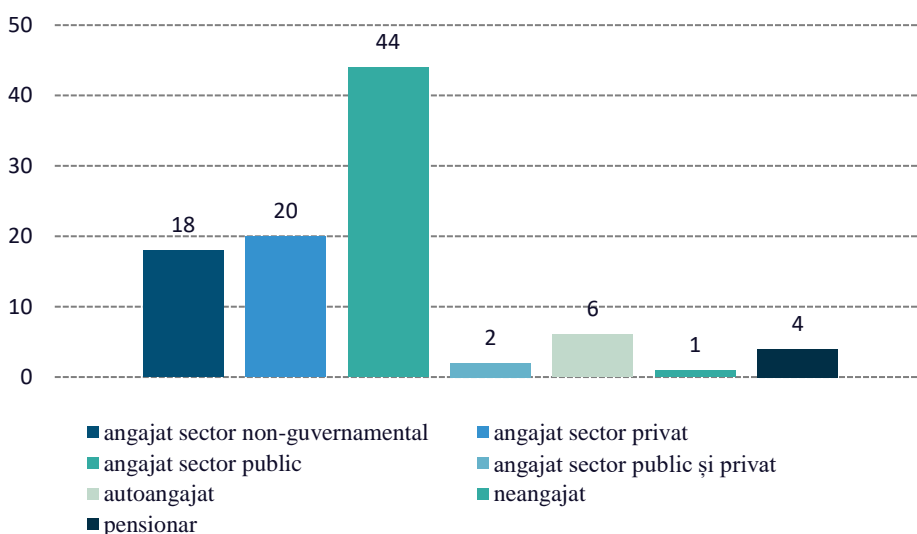
După mediul de reședință al participanților, au fost generate trei categorii: zona rurală (21 respondenți), zonă urbană - fără municipiul Chișinău (37 respondenți) și municipiul Chișinău (37 respondenți).

Fig. 3. Mediul de reședință

În funcție de statutul ocupațional, eșantionul este împărțit în următoarele subgrupe: angajați din sectorul public (44), angajați din sectorul privat (20), angajați din sectorul public și privat (2), angajați din sectorul non-guvernamental (18 respondenți), autoangajați (6), pensionari (4) și neangajați (1).

Fig. 4. Statutul socio-ocupațional

A fost luat în considerație și apartenența etnică a respondenților. Astfel, eșantionul este format din următoarele subgrupe etnice: moldoveni/români (78), ucraineni (3), ruși (6), găgăuzi (4), evrei (1), bulgari (3).

Din punctul de vedere al nivelului de studii, marea majoritate a respondenților au studii superioare (87), dintre care trei respondenți au grad doctoral, șapte respondenții au studii medii și un respondent este student.

Ținem să specificăm că echipa de cercetare nu a avut neapărat ambiția de a selecta un eșantion reprezentativ la nivel național. Din acest motiv, anumite subgrupe sunt suprareprezentate și anume persoanele cu studii superioare, persoanele de apartenență etno-lingvistică moldoveni/români, persoanele angajate în sectorul public și cel non-guvernamental și, într-o măsură mai mică, bărbații.

Planul studiului tematic

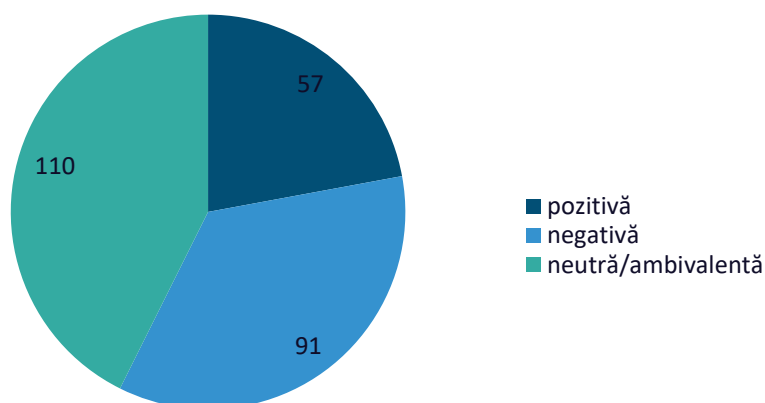
Analiza ce urmează este structurată în jurul principalelor blocuri tematice identificate în interviuri la subiectul coeziunii sociale în Republica Moldova în perioada pandemiei COVID-19. Astfel, principalele teme discutate de respondenți în acest sens și analizate în prezentul raport sunt următoarele:

1. Afecte și stări de spirit în perioada pandemiei;
2. Atitudini și reprezentări față de emigranții reveniți în contextul pandemiei;
3. Transformările sociale percepute de respondenți în contextul pandemiei COVID-19;
4. Efectele economice negative în contextul pandemiei;
5. Guvernarea situației de pandemie;
6. Forme de rezistență individuală și de suport familial în perioada pandemiei;
7. Tipuri de suport social și manifestări de solidaritate în perioada pandemiei;
8. Respectarea regulilor în perioada de carantină;
9. Unitate/coeziune socială contra COVID-19;
10. Societatea înainte și după pandemie.

Descriere generală a corpusului de interviuri

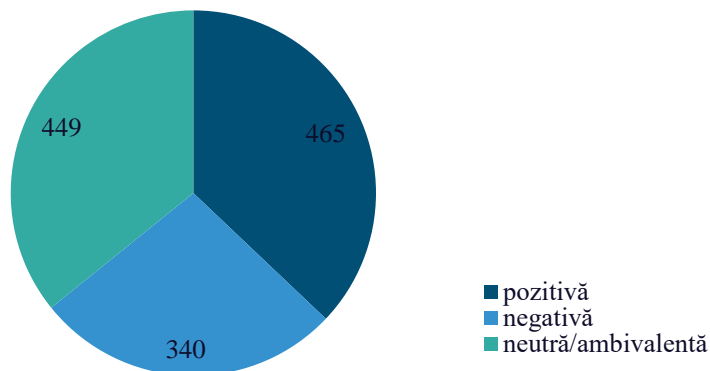
După cum se poate urmări în diagramele de mai jos (fig. 5), lectura și codarea tematică a interviurilor au scos în evidență o preponderență numerică a temelor și subtemelor cu semnificație generală negativă (n=91) și neutru-ambivalentă (n=110), temele cu semnificație pozitivă fiind mai puține (n=57).

Fig. 5. Numărul de teme/subteme

Totuși, judecând după numărul de referințe tematice (fragmente din interviuri care se referă la o anumită temă), referințele tematice cu semnificație generală pozitivă și cele cu semnificație neutru-ambivalentă prevalează asupra celor cu semnificație negativă. Această estimare sugerează că interviurile colectate în cadrul acestei cercetări au exprimat preponderent opinii cu semnificație generală pozitivă și neutru-ambivalentă cu privire la diverse aspecte ale societății moldovene în perioada pandemiei COVID-19.

Fig. 6. Semnificația generală a subtemelor (număr de referințe)

După numărul de teme și de referințe tematice, putem spune că temele cel mai frecvent discutate în interviuri sunt următoarele: Guvernarea pandemiei COVID-19 (37 (sub)teme/ 177 referințelor tematice – 37/177); transformările sociale percepute în contextul pandemiei (33/170); rezistența contra COVID (31/155); Societatea post COVID (26/94), Emigranți reveniți (21/134), Unitatea contra COVID (11/138); Afecte COVID (9/44) etc. (Fig. 7, 8).

Fig. 7. Ierarhia (sub)temelor

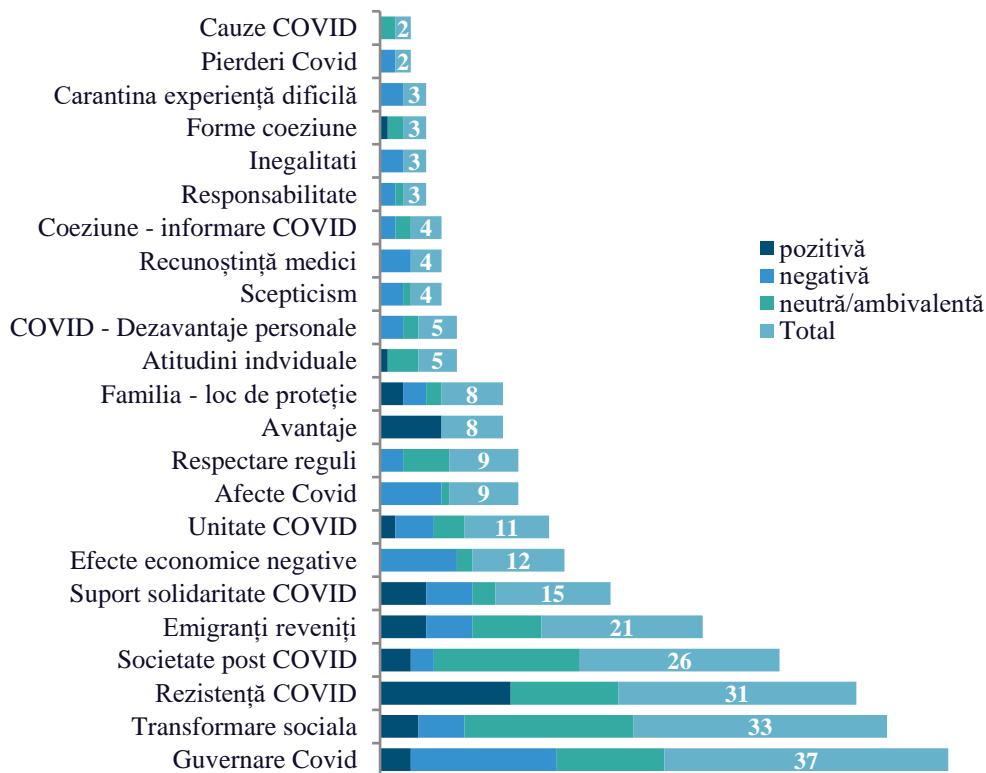
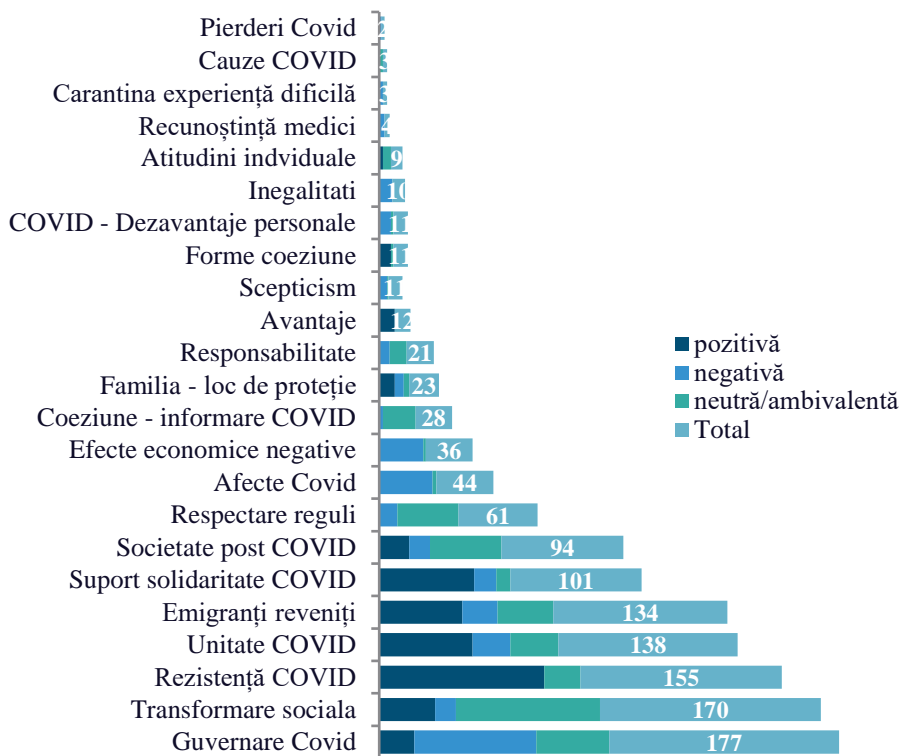

Fig. 8. Ierarhia referințelor tematice

După numărul de referințe tematice în funcție de semnificația lor generală, observăm că anumite teme cum sunt „Rezistență COVID” și „Unitate COVID” acumulează un număr mai mare de referințe pozitive decât cele neutru-ambivalente (Fig. 8), pe când altele precum „Guvernare COVID”, „Efecte economice negative” sau „Afecte COVID” au atras un număr mai mare de referințe negative și neutru-ambivalente față de cele pozitive.

O analiză transversală a temelor și categoriilor socio-demografice a respondenților au sugerat că există o legătură între anumite (sub)teme și anumite categorii socio-demografice. De exemplu, subtema „Frică COVID” a acumulat doar referințe tematice doar din interviuri cu respondente femei (n=7), mai multe respondente femei (n=13) decât bărbați (n=7) au apreciat o relativă lipsă a schimbărilor sociale în perioada pandemiei (în condițiile în care bărbații sunt ușor suprareprezențați în acest eșantion). La fel, subiectul „dispariției locurilor de muncă” a fost abordat în special de respondenți din municipiul Chișinău (n=4) și din alte zone urbane (n=3). Dar aceste aprecieri nu pretind deloc să aibă o valoare statistică, ci doar una care ar putea să ne facă mai atenți la conținutul discursului articulat de subiecți de diferite categorii socio-demografice.

Totuși, analiza descriptivă a interviurilor, în aspectul tematic enunțat, va putea fi coroborat cu rezultatele cantitative ale anchetei sociologice prin chestionar ce va fi realizată în viitorul apropiat și va da o mai mare greutate și profunzime acestor rezultate.

Afecte și stări de spirit în perioada pandemiei

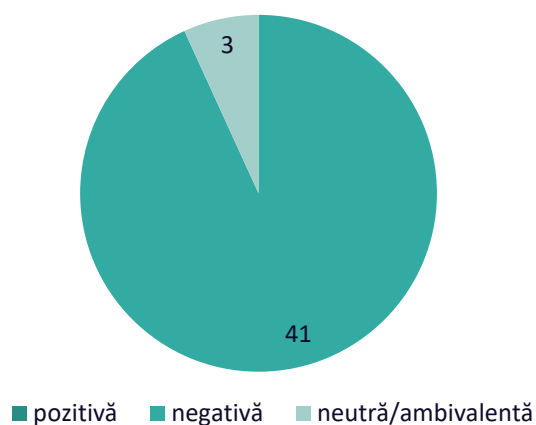
Una din categoriile tematice identificate în interviurile realizate în cadrul compartimentului „Coeziunea socială în contextul pandemiei COVID-19” se referă la modul în care pandemia a afectat psihologic respondenții. Consecințele psihologice emoționale au fost semnalate doar de o parte din participanții la interviul de cercetare. De cele mai multe, ori acestea apăreau ca răspuns la întrebarea *“Pe dvs. personal, cum v-a afectat pandemia/ regimul de carantină?”*

În total, 9 subteme constituie această categorie. Tema “Afecte COVID” a fost axată de la bun început pe consecințele emoționale negative. Majoritatea subtemelor găsite au, prin urmare, semnificație generală negativă (8 subteme), iar o subtemă are semnificație neutru-ambivalentă. În funcție de referințe, din totalul 44 de referințe, 41 au o semnificație negativă și 3 au semnificație neutră sau ambivalentă.

Tab. 1. Distribuția generală a subtemelor și referințelor tematice la tema „Consecințe emoționale în contextul pandemiei COVID-19” în funcție de semnificația generală a subtemelor (pozitivă, negativă sau neutru-ambivalentă)

Semnificația generală a subtemelor	Numărul de subteme	Numărul de referințe referințe
<i>pozitivă</i>	0	0
<i>negativă</i>	8	41
<i>neutră/ambivalentă</i>	1	3
Total	9	44

Fig. 9. Numărul de referințe tematice la tema „Consecințe emoționale în contextul pandemiei COVID-19” în funcție de semnificația generală a subtemelor (pozitivă, negativă sau neutru-ambivalentă)

Subtemele cele mai importante, în funcție de numărul de surse și de referințe atribuite, sunt următoarele (Tab. 2): „COVID – depresie” (4/4), „COVID - închidere în sine” (6/6), „Frică COVID” (7/10), „Probleme sănătate” (4/4), „Suferință izolare” (10/10).

Tab. 2. Frecvența subtemelor și referințelor la tema „Consecințe emoționale în contextul pandemiei COVID-19”

Nr.	Denumirea temei/subtemei	Număr surse	Număr	Semnificație
	Afecte COVID-19	0	0	+/-
1.	Adaptare psiho-socială	3	3	+/-
2.	COVID - depresie	4	4	-
3.	COVID - închidere în sine	6	6	-
4.	Crize psihologico-morale	3	3	-
5.	Frică COVID	7	10	-
6.	Probleme sănătate	4	4	-
7.	Stres emoțional îmbolnăvire persoană apropiată	2	2	-
8.	Suferință dezintegrarea comunității enoriași	1	2	-
9.	Suferință izolare	10	10	-

Analizând conținutul referințelor din această categorie tematică, observăm două linii tematice notabile. Prima se referă la trăirile ce apar în situația de izolare/carantină, iar cea de-a doua se referă la reacția emoțională față de virusul COVID-19.

Subtema „Suferință izolare, cu cele mai multe referințe (10/10), se referă la prima linie tematică. Cei mai mulți din respondenții care au făcut referință la consecințe emoționale, psihologice negative în urma pandemiei COVID-19 au menționat suferința pe care o au ei sau cei din jurul lor ca urmare a situației de carantină.

Această suferință a fost resimțită destul de intens de unii respondenți, ca o privare de libertate: „Umblam prin apartament ca o „găină închisă într-un coteț” fără să înțeleg rostul” (B/56-65/Chis/mold/sup/pub).

Unul dintre respondenți, locuitor al unei localități rurale, afirmă că celor din orașe le-a fost mai greu să reziste izolarea: „Cei din urbe, majoritatea au fost închiși în patru pereți atâta timp” (F/56-65/rur/mold/sup).

Doi dintre respondenți menționează că suferința vine din faptul că înainte de carantină duceau o viață socială mai intensă și nu sunt obișnuiți să stea izolați, departe de oameni: „Sunt o persoană căreia îi place mult să comunice, îmi place să interacționez cu oamenii din jur. Nu prea sunt izolat, nu prea stau de unul singur. M-a afectat. Pentru că brusc s-a schimbat tot regimul de viață. S-a redus la un spațiu mic și restrâns” (B/26-35/Chis/mold/sup/NG).

Subtema „Frică COVID” (7/10) reprezintă a doua linie tematică (reacții emoționale față de virusul COVID-19). De altfel, referințele la această subtemă au fost identificate doar în interviuri cu respondente (femei). De cele mai multe ori, frica este strâns legată de contactul cu boala, e o frică de îmbolnăvire. Frica de a merge cu transportul public derivă din această stare emoțională. Alte frici menționate sunt cele generate de nesiguranța față de ziua de mâine și posibila pierdere a locului de muncă. Unul din respondenți, fiind lucrător medical, susține că mai multe cunoștințe despre pandemie

ar duce la o frică și mai mare: „Păi, cum să vă zic, eu, fiind lucrător medical, înțeleg toate lucrurile acestea și chiar e de groază. Chiar este de groază!” (F/46-55/urb/mold/sup/pub) Unul din respondenți este de părere că frica vine din cauză că oamenii se simt vulnerabili în fața bolii și a schimbărilor legate de regimul de carantină.

A treia subtemă ca importanță, după numărul de referințe, este „COVID - închidere în sine” (6/6). Aproape toți respondenții care au menționat închiderea în sine au făcut-o în contextul viziunii pe care o au privind viitorul de după pandemie. Ideea generală este că în general oamenii vor deveni mai închiși după pandemie, iar asta se va întâmpla din cauza că oamenii vor tinde să fie mai precauți: „Mai închiși în sine, lumea va fi mai precaută. Omul va fi înstrăinat de om” (B/26-35/Chis/mold/sup/priv).

Unul din respondenți menționează că oamenii devin mai închiși în sine și acest lucru se întâmplă din cauza fricii de a contacta boala. De remarcat că nici unul din respondenți nu vorbește despre sine, că ar trăi experiența închiderii în sine, ci vorbește despre alții sau despre oameni în general. Patru din șase respondenți sunt de vârsta 26-35 ani.

Observăm că subtema „COVID – Închidere în sine” se află în legătură directă cu tema Frică COVID, pe plan semantic și prin referințele tematice atribuite.

O subtemă cu mai puține referințe este COVID-depresie (4/4). Ea este în rezonanță cu celelalte, în special cu subtema „Suferință izolare”. Potrivit respondenților, emoțiile din spectrul depresiv provin din sentimentul de nesiguranță produs de autoizolării, din cauza imposibilității de a comunica și a socializa pe viu. Este interesant că doar referințele din interviuri cu respondenți bărbați au fost înregistrate în cadrul acestei subteme, toți sunt din Chișinău.

O altă subtemă, „Probleme sănătate” (4/4) este menționată de respondenți în contextul autoizolării și regimului de carantină. Potrivit lor izolarea duce la probleme de sănătate fizică: „Înainte eram într-un regim puțin mai dinamic, iar acum acest regim dăunează și asupra sănătății, oamenii au dureri de coloană, de oase” (B/16-25/rur/mold/sup/pub).

Alte subteme, cu mai puține referințe, sunt următoarele: „Crize psihologico-morale” (3/3), „Adaptare psiho-socială” (3/3). Două persoane au menționat că au suferit stres psihologic din cauza îmbolnăvirii unor persoane apropiate.

Unul dintre respondenți, preot, a menționat că a suferit foarte mult, atât el, cât și comunitatea, de pe urma imposibilității de a participa fizic la liturghii în biserică: „A fost o experiență foarte dificilă. La noi nu a lipsit acest element, de comunitate, înainte de pandemie, și acum se simte foarte mult lipsa. Creștinii plângeau în hohote la telefon și întrebau când o să mergem la biserică. Comunitatea foarte greu a acceptat acele recomandări, dar i-am încurajat să respecte [regulile de carantină] și i-am rugat să păstreze calmul, că nu trebuie să fim răi, agitați, trecem și peste asta” (B/36-45/rur/mold/sup/NG).

În concluzie, frica, suferința din cauza izolării, închiderea în sine, stările depresive și problemele de sănătate sunt strâns legate între ele, în percepția majorității respondenților care au abordat această temă, iar una o cauzează pe cealaltă. De cele mai multe ori, prima apare frica care aduce după ea închiderea în sine și izolarea, iar acestea din urmă duc la depresie și la probleme de sănătate.

Atitudini și reprezentări față de emigranții reveniți în contextul pandemiei

Din cauza pandemiei, mulți moldoveni (conaționali) aflați peste hotare au revenit în Republica Moldova din diferite motive, fie nu au contracte de muncă satisfăcătoare, fie lucrează în străinătate fără permise de muncă, fie și-au pierdut locul de muncă, fie pentru că nu au asigurare de sănătate în țara gazdă, fie din alte motive. Fluxul continuu de emigranți moldoveni, care nu au avut de ales decât să se întoarcă la Patrie în contextul pandemiei, a devenit în felul acesta o provocare serioasă pentru acest grup vulnerabil în timpul crizei cauzate de pandemia COVID-19.

În acest studiu am încercat să surprindem, între altele, care sunt percepțiile populației privind emigranții reveniți în țară în perioada pandemică. În acest sens, studiul constată un conținut al temelor situat mai aproape de polul pozitiv în distribuția percepțiilor, referințele la subtemele cu semnificație generală negativă fiind mai puține.

Răspunsurile date de subiecți la această temă au fost provocate de următoarele întrebări: *Ce părere aveți față de moldovenii care s-au întors în Moldova în contextul pandemiei COVID-19? Care este comportamentul emigranților moldoveni întorși în localitatea dvs.?* Aceste răspunsuri ne oferă o imagine de suprafață asupra repartizării subtemelor și referințelor din tema generală.

Dacă luăm în considerare subtemele și referințele care apar cu o frecvență mai mare la tema „Emigranți reveniți în contextul pandemiei COVID-19”, identificăm următoarele subteme: „atitudine ambivalentă emigranți” (18/18), „emigranți – revenire la Patrie” (20/20), „emigranți iresponsabili” (13/14), „majoritatea emigranților respectă carantina” (22/23), „atitudine pozitivă emigranți” (10/11), „nu-i poți judeca” (13/13), „atitudine pozitive emigranți” (10/10) (Tab. 3).

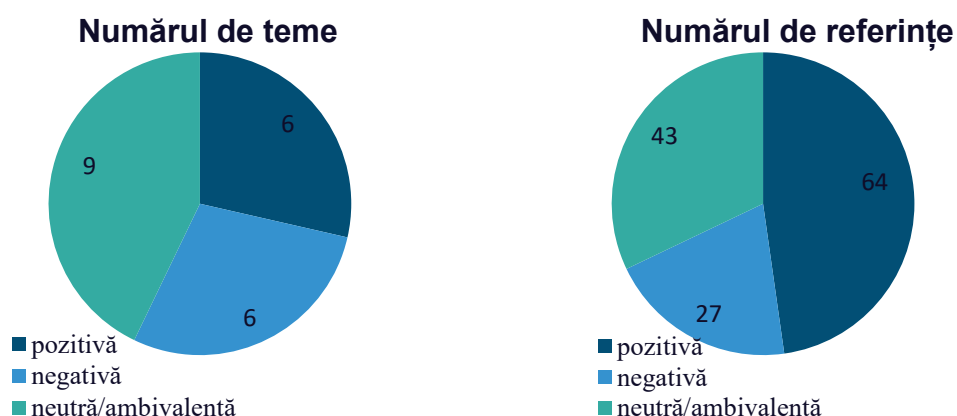
Tab. 3. Frecvența subtemelor și referințelor la tema „Emigranți reveniți în contextul pandemiei”

Nr.	Denumirea temei/subtemei	Frecvente	Număr referințe	Semnificație
1	Atitudine ambivalentă emigranți	18	18	+/-
2	Atitudine empatică emigranți	7	7	+
3	Atitudine negativă stat emigranți	3	3	-
4	Atitudine pozitivă emigranți	10	11	+
5	Atitudini negative față de emigranți	5	5	-
6	Denunțarea emigranților încălcarea carantină	2	2	+
7	Emigranți - datorie față de stat	2	2	+/-
8	Emigranți - în carantină separat de familie	1	1	+/-
9	Emigranți - revenire la Patrie	20	20	+
10	Emigranți dezrădăcinați	1	1	+/-
11	Emigranți discriminați	2	2	-
12	Emigranți iresponsabili	13	14	-
13	Emigranți întorși suspiciune	1	1	-
14	Emigranți nediscriminați	2	2	+/-
15	Emigranții - factor de progres	1	1	+
16	Emigranții trebuie să respecte legea	1	1	+/-
17	Întoarcerea emigranților - schimbare	1	1	+/-
18	Întoarcerea emigranților - insecuritate econ.	2	2	-

19	Majoritatea emigranților respectă carantina	22	23	+
20	Nu-i poți judeca	13	13	+/-
21	Unii emigranți respectă, alții nu	4	4	+/-

Subtemele conțin spectre de tonalități diferite: de la o atitudine și apreciere pozitivă, până la o atitudine ambivalentă, sau chiar negativă și discriminatorie față de emigranții reveniți în perioada de criză. Din totalul de 21 de subteme create în cadrul temei „Emigranți reveniți în contextul pandemiei COVID-19”, 6 au o semnificație generală pozitivă, 7 au o semnificație negativă și 9 au o semnificație neutră sau ambivalentă. În funcție de numărul de referințe la fragmente de interviuri atribuite fiecărei teme, din totalul de 134 de referințe, 64 se referă la subteme cu semnificație pozitivă, 27 se referă la subteme cu semnificație negativă, iar 43 referințe sunt atribuite unor subteme cu semnificație neutră sau ambivalentă.

Fig. 10. Numărul de subteme și referințe tematice la tema „Emigranți reveniți în contextul pandemiei COVID-19”

Aprecierile conțin în mare parte afirmații pozitive (6/64), empaticе, în care se susține revenirea emigranților la Patrie, se apreciază faptul că majoritatea respectă carantina. Opinia lor dezvăluie o părere bună despre emigranții reveniți în contextul pandemiei. Răspunsurile persoanelor intervievate conțin o descriere pozitivă, de susținere a emigranților. Subtema *Majoritatea emigranților respectă carantina* (22/23), fiind și cea mai numeroasă în referințe, reflectă opțiunile de aprobare și încurajare a emigranților care respectă regimul de carantină. „În localitatea mea oamenii care au venit stau în carantină 14 zile strict, au grijă de felul cu cine vorbesc, ce vorbesc și așa mai departe” (F/16-25/rur/mold/stud/pub); „Cunosc foarte mulți consăteni care sau întors și spre marea mea bucurie am fost martoră la un comportament destul de responsabil, cunosc oameni care având familie au rămas în carantină în Chișinău, cele 14 zile impuse de organele autorizate, au respectat regimul cele trei măsurări zilnice a temperaturii.” (F/46-55/rur/mold/sup/pub)

Conținutul celor 20 de referințe din subtema *Emigranții – Revenire la Patrie* cuprinde atitudini de înțelegere și susținere față de emigranții reveniți, menționându-se că locul unde ești născut generează o stare de siguranță pe timp de criză pandemică, iar acasă este mai bine decât printre străini. „În principiu ei sunt cetățenii acestei țări, și dacă revin la Patrie, nu este nimic rău în asta. De exemplu,

copilul e bolnav în familie, și mama niciodată nu îl va părăsi. Iar Moldova pentru cetățenii săi trebuie să fie Patria lor, iar dacă cineva este împotriva lor să se pună, atunci, în locul acestora...”

(B/63/Chisinau/rus/sup/priv).

„Părerea mea este una foarte bună. Aici e casa lor. Sunt sigur că marea majoritate din conaționali mei au plecat forțați de circumstanțele de aici, sărăcie și necesitatea de ași croi un viitor pentru ei și familiile lor. În timpuri grele unde ar trebui să ducă ei dacă nu acasă? Majoritatea celor întorși sunt conștienți de situația actuală și se comportă responsabil, respectând perioada de autoizolare și alte restricții impuse de autorități. Majoritatea din ei așteaptă să se încheie această perioadă și să plece din nou, fiindcă situația economică, socială și politică din țară nu îi ademenește să rămână” (B/46-55/rur/mold/super/priv).

Atitudinea empatică a respondenților este prezentă în conținutul răspunsurilor la subtema „atitudine empatică față de emigranți”. Șapte subiecți (cu 7 referințe) își exprimă empatia față de situația emigranților reveniți prin afirmații după cum urmează: *„Eu consider că oamenii care au venit de peste hotare în acest moment, acum, când este pandemia aceasta, n-au făcut nimic rău. S-au întors la familiile lor, s-au întors la oamenii lor dragi. Pentru că acolo peste hotare să stai singur și mai având și așa o boală grea este foarte greu pentru ei, atât fizic, pentru că ești bolnav, cât și moral”* (F/16-25/rur/mold/stud/pub).

„Dat fiind faptul că am copii plecați peste hotare, eu întotdeauna m-am pus în situația celor care vin acasă. Ei vin acasă, ei au o problemă, ei nu vin cu gând rău. Ei vin acasă pentru că acolo nu au putut să o rezolve, și unde să se ducă, dacă nu acasă? Casa trebuie să le ofere ușa deschisă, nu trebuie să i-o închidă” (F/56-65/rural/mold/sup/pub).

Atitudinea negativă a respondenților față de migranți conține și referințe cu conținut ambivalent (6/27), acțiunile emigranților fiind apreciate drept iresponsabile sau cu alte calificative negative. *„O parte din ei se purtau urât, cu niște aere mărite, nu respectau cerințele impuse”* (F/56-65/urb/mold/sup/pub). Un număr mai mic de referințe conțin atitudini neutre, mai puțin apreciative (9/43): *„nu-i pot judeca”, „unii respectă, unii nu”: „Nu mă pot da cu părerea, decizia da a veni acasă lor le aparține. Cel mai ușor lucru este de a te expune cu părerea, dar numai cel ce revine își asumă riscul prin câte trece.”* (B/26-35/urb/mold/sup/pub).

Aceste rezultate coincid parțial cu rezultatele cercetării sociologice privind percepțiile și comportamentul populației în perioada de criză provocată de pandemia COVID-19, realizate online în perioada 17-24 aprilie 2020, pe un eșantion de 1050 respondenți, de către Centrul Sociologie și Psihologie Socială, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice.

Opinia respondenților privind atitudinea pe care o au oamenii din comunitatea lor față de persoanele care s-au întors de peste hotare în condițiile de pandemie s-a împărțit aproape proporțional. Astfel, în jur de 34,3% (3,2% - foarte bună și 31,1 bună) relevă o atitudine pozitivă, 37,3% (12,2% - foarte rea, 25,1% - rea) – atitudine negativă, iar restul 30,5% nu știu sau le-a fost greu să se pronunțe⁷.

⁷ T. Spătaru, O. Iurco (2020). Academia de administrare publică, „Contribuția diasporei la formarea coeziunii sociale”. *Teoria și practica administrării publice Materiale ale Conferinței științifice internaționale*, p. 48-51.

Cu toate că rezultatele obținute au scos în evidență diferențe în percepția privind emigranții reveniți, totuși, cele mai multe răspunsuri au un conținut cu semnificație pozitivă (6/64), urmate de cele ambivalente (9/43), cele negative fiind mai puține (6/27).

Atitudinea față de emigranții întorși depinde, probabil, de gradul de proximitate socială față de persoanele migrante, în familie, printre rude, prieteni. La momentul actual, când fiecare familie are rude apropiate sau cunoscute implicate în procesul de migrație, când dependența de remitențele acestora este mare, înregistrarea atitudinilor preponderent pozitive ale respondenților față de emigranții întorși este una firească. Probabil, această atitudine ar încuraja emigranții întorși în contextul pandemiei, în căutarea acestora, fie și temporară, a oportunităților și modalităților de integrare socială și profesională.

Referințele subiecților ce au descris atitudinea negativă față de emigranții reveniți pot fi înțelese ca rezultatul construirii anumitor reprezentări negative de către mass-media în contextul fricii generalizate din martie 2020, contribuind în acest mod la răspândirea informațiilor negative despre emigranții care s-au întors la Patrie.

Transformarea socială percepută de respondenți în contextul pandemiei

Persoanele intervievate în cadrul prezentului proiect de cercetare au analizat pe larg transformările sociale, dar și cele individuale cu relevanță colectivă, care au avut loc sau care continuă, determinate de contextul pandemiei COVID-19. Luările de cuvânt care se referă la această temă au fost formulate, în general, ca răspunsuri la următoarele întrebări:

- *Credeți că pandemia a schimbat cumva comportamentele oamenilor (întrebări de precizare: i-a făcut mai buni, mai săritori la nevoie, sau mai răi, mai egoiști?) Dați exemple (pozitive și eventual negative).*
- *Pe dvs. personal, cum v-a afectat pandemia/ regimul de carantină (dacă e cazul)?*

Din cele 33 subteme create în cadrul temei „Coeziunea socială în contextul pandemiei COVID-19”, 5 au un caracter pozitiv (transformările sociale care au avut loc în contextul pandemiei poartă un caracter pozitiv), 6 subteme au un caracter negativ (transformările sociale sunt percepute drept preponderent negative), iar celelalte 22 de subteme au o semnificație neutră sau ambivalentă. În funcție de numărul de referințe la fragmente de interviuri atribuite fiecărei teme, din totalul de 170 de referințe, 43 se referă la subteme cu semnificație pozitivă, 16 se referă la subteme cu semnificație negativă, iar 111 referințe sunt atribuite unei subteme cu semnificație neutră sau ambivalentă.

Tab. 4. Distribuția generală a subtemelor și referințelor tematice la tema „Transformări sociale în contextul pandemiei COVID-19” în funcție de semnificația generală a subtemelor (pozitivă, negativă sau neutru-ambivalentă)

Semnificația generală a subtemelor	Numărul de subteme	Numărul de referințe
<i>pozitivă</i>	5	43
<i>negativă</i>	6	16
<i>neutră/ambivalentă</i>	22	111
Total	33	170

Aceste date arată că, în cadrul acestei teme, numărul de referințe cu semnificație neutră sau ambivalentă (n=111) primează asupra celor pozitive și negative, iar cele pozitive (n=43) le depășesc în importanță numerică pe cele negative (n=16). Acest calcul sumar ne spune, de fapt, că persoanele intervievate în cadrul acestui proiect (în mai 2020) apreciază mai degrabă în mod neutru, ambivalent sau pozitiv transformările sociale determinate de pandemie și mai puțin într-o lumină negativă.

Cele mai multe din aceste subteme (n=15) exprimă o transformare ce ține de caracterul psiho-moral al oamenilor în contextul pandemiei: „oamenii au devenit mai buni”/ „(...) mai răi”, „(...) mai egoiști”, „mai fricoși”, „mai responsabili” etc. (vezi Tab. 2) Alte subteme se referă la transformarea unor condiții de viață (1), practici (2), atitudini (1), valori (2) și transformări sociale generale sau absența lor (4).

Tab.5. Frecvența surselor și referințelor la tema „Transformări sociale în contextul pandemiei COVID-19”

Nr.	Denumirea temei/subtemei	Surse	Referințe	Semnificație
	Transformare socială COVID-19	0	0	+/-
1.	Reflecții existențiale	13	14	+/-
2.	În fața Domnului toți sunt egali	1	1	+/-
3.	Reevaluarea vieții personale	6	7	+/-
4.	Lipsă schimbare	15	20	+/-
5.	Luare de atitudine medici	1	1	+/-
6.	Lumea la început mai rea, apoi mai bună	1	1	+/-
7.	Lumea mai precaută	11	11	+
8.	Oameni mai receptivi	3	3	+
9.	Oamenii au devenit mai buni	14	15	+
10.	Oamenii devin mai egoiști	3	3	-
11.	Oamenii mai conștienți microbiologie	1	1	+/-
12.	Oamenii mai fricoși	2	2	-
13.	Oamenii mai răi	5	5	-
14.	Oamenii mai responsabili	9	9	+
15.	Oamenii mai suspicioși	1	1	-
16.	Pandemia a arătat cum sunt oamenii de fapt	5	6	+/-
17.	Pandemia duce la izolare	11	11	-
18.	Pandemie experiență necunoscută	3	3	+/-
19.	Relațiile sociale mai clare	1	1	+/-
20.	Sănătatea - valoare primară	3	3	+/-
21.	Schimbare așteptată - înșelată	1	1	+/-
22.	Schimbare de mentalitate	1	1	+/-
23.	Schimbare deprinderi consum	5	6	+/-
24.	Schimbare deprinderi timp liber	1	1	+/-
25.	Schimbare oameni informați	1	1	+/-
26.	Schimbarea condițiilor de lucru	11	11	+/-
27.	Speranță lumea mai bună	5	5	+
28.	Transformarea ierarhiei valorilor	4	4	+/-
29.	Transformare-revoluție post-COVID	1	2	+/-
30.	Transformări și bune și rele	2	2	+/-
31.	Transformări negative	5	5	-
32.	Trecerea vieții sociale pe online	6	7	+/-
33.	Unii oameni mai buni, alții mai răi	15	17	+/-

Pentru o parte din respondenți (14 surse/15 referințe, de acum înainte: 14/15), în perioada pandemiei societatea/ lumea a devenit, în general, mai bună. Pentru alți respondenți, mai puțini (5/5), lumea a devenit mai rea. Calitățile pozitive iau, pentru câteva subteme, o semnificație specifică: oamenii au devenit mai precauți (11/11), mai responsabili (9/9), mai receptivi (3/3). La fel, în cazul calităților negative, oamenii au devenit mai egoiști (3/3), mai fricoși (2/2), mai suspicioși (1/1).

Potrivit unui respondent, oamenii au devenit mai receptivi, mai respectuoși unii față de alții, mai săritori la nevoie și, în definitiv, mai buni. Dar această calitate este o manifestare conjuncturală, nu una durabilă: „Eu consider că va rămâne tot așa lumea. Poate că o perioadă de timp va acționa lumea mai unită, în acțiuni de sprijin, de ajutorare. Dar, nu prea cred că va dura prea mult chestia asta, pentru că

istoria ne arată contrariul. Au fost războaie și totdeauna a revenit lumea la egoism și la plăceri nu știu de care.” (B/36-45/urb/mold/sup/pub)

În interpretarea unor respondenți, lumea a devenit mai receptivă, dar în special pe rețele de socializare. Prin urmare, în viața reală, oamenii au rămas, în fond, la fel. (B/16-25/urb/gag/sup/NG; B/16-25/rur/gag/med/NG).

Alte persoane intervievate consideră că, în pandemie, oamenii au devenit mai răi (5/5), mai egoiști (3/3), mai fricoși (2/2), mai suspicioși (1/1). Frica i-a făcut mai vigilenți. Unii au recurs la denunțuri contra celor care încalcă regulile (B/46-55/rur/mold/sup/pub; F/26-35/rur/mold/super/pub-priv). În aprecierea unor respondenți, condițiile de carantină și insecuritatea financiară a făcut oamenii mai egoiști și mai agresivi:

„Oamenii au devenit mai agresivi, mă refer la faptul că mulți au rămas fără surse de existență și nu au salarii. Iar educația la domiciliu, imposibilitatea de a merge peste hotare la muncă, creșterea prețurilor la produsele alimentare, lipsa comunicării reale aduc cu sine o serie de schimbări neprevăzute și, cel mai des, consecințe negative.” (F/46-55/rur/mold/sup/pub)

După cum consideră o respondentă, angajată în sectorul public, cea mai clară dovadă a faptului că „oamenii au devenit mai răi” sunt mulțimea și intensitatea comentariilor negative exprimate pe site-urile internet, mai ales cele care vădesc neîncrederea în acțiunile autorităților (F/46-55/urb/mold/sup/pub).

Un demnitar de stat, intervievat în cadrul acestui proiect, semnalează creșterea numărului de cazuri de discriminare, constatate și analizate de instituțiile abilitate ale statului, în special în ceea ce ține de hărțuirea persoanelor infectate cu COVID-19 și a persoanelor emigrate revenite. Același respondent semnalează evidența unor manifestări egocentrice pe motiv de clasă și statut social: *„(...) am mai urmărit tot felul de strigăte și apeluri publice: De ce nu purtați, idioților, mască?! Din partea claselor privilegiate, care își permit să stea acasă o lună de zile și care își permit să cumpere mască de 10-30 de lei.” (B/36/45/Chis/evr/sup/pub)*

Pentru câțiva respondenți, totuși, pandemia nu i-a făcut neapărat pe oameni mai răi sau mai buni, ci a scos în evidență adevărata lor fire (5/6). Această situație de criză a făcut relațiile sociale mai clare: *„Vezi exact cine este cu tine și cine este împotriva ta. Cine gândește la fel ca tine și cine nu.” (F/36-45/urb/ucr/sup/autoang).*

Unul din respondenți consideră că oamenii au devenit în general mai conștienți de multe lucruri care treceau până la pandemie neobservate, inclusiv în ceea ce privește universul microbiologic, care a făcut mereu parte din viața umană (B/36-45/Chis/mold/sup/NG). În aprecierea aceluiși respondent, regimul de carantină a schimbat percepția oamenilor față de fenomene, până atunci ordinare, cum este strănutul.

În percepția mai multor respondenți, pandemia a înstrăinat oamenii, chiar și pe cei mai apropiați (11/11). Interdicția strângerii mâinii devine o dovadă a rupturii sociale cauzate de COVID. Un respondent semnalează paradoxul grijii și afecțiunii față de părinți, exprimat prin abținerea vizitării celor vârstnici (B/56-65/Chis/mold/sup-doc/pub-priv). Maska antivirală a devenit ea însăși un simbol al transformării modului de interacțiune la nivel simbolic al oamenilor în contextul pandemiei. Ea poate semnifica un gest de prudență față de sănătate, de respect față de ceilalți (B/66-

75/rur/mold/sup/neangaj; B/36-45/Chis/mold/sup/NG), dar și de distanță și închidere în sine (B/56-65/Chis/mold/sup-doc/pub-priv).

Pentru câțiva respondenți, pandemia a dus la o transformare fundamentală a valorilor (4/4), sănătatea ocupând locul valorii supreme (3/3). Pandemia și carantina a pus în fața oamenilor o dilemă vitală: economia sau sănătatea (B/56-65/Chis/mold/sup/pub). Întreruperea carantinei și relaxarea economiei, în timp ce curba ratei de infectare este în ascendență, arată, potrivit unui respondent, că statul a tranșat în favoarea economiei în detrimentul sănătății (mai ales a celor vulnerabili) (B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Câțiva respondenți (5/6) au remarcat schimbarea deprinderilor de consum, în special pe fundalul lipsei de schimbare în aspecte considerate esențiale. Unii dintre ei au pus această schimbare în legătură cu procesul de transformare a valorilor și speră că diminuarea consumului va conduce la o societate fundamentată mai mult pe valori idealiste, de „mentalitate” (B/26-35/Chis/mold/sup/NG; F/26-35/rur/mold/sup/pub).

Pandemia și regimul de carantină au provocat mai multor persoane intervievate (13/14) reflecții cu caracter existențial, legate de fragilitatea naturii fizice a omului în fața naturii și în fața morții. Unele din aceste reflecții poartă anumite implicații morale și uneori religioase. Unii și-au împărtășit percepția egalității oamenilor în fața pandemiei: toți suntem egali în fața virusului (ca și în fața lui Dumnezeu), indiferent de venit și statut. Dar și speranța că pandemia va duce la o schimbare a bazelor ontologice și ideologice ale vieții personale (6/7). La fel, pandemia impune o revizuire a priorităților în viața socială și personală (B/56-65/rur/ucr/sup/pub; B/46-55/Chis/mold/sup-doc/pub).

O parte din respondenți (11/11) a raportat schimbarea condițiilor de lucru odată cu începerea pandemiei. Majoritatea celor care au abordat acest subiect au interpretat schimbarea drept una mai degrabă negativă, legată de pierderea locului vechi de muncă și tranziția spre o altă activitate profesională. La fel, în special pentru pedagogi, trecerea activității profesionale în regim online a fost descrisă drept o provocare (6/7). De altfel, respondenții din zonele rurale (7 din 11 referințe) și cei angajați în sistemul public (8 din 11 referințe) au discutat relativ mai mult subtema schimbării condițiilor de lucru în urma pandemiei. Viața socială „s-a mutat”, după cum se exprimă unii respondenți, pe Internet. Câțiva respondenți constată, unii cu ironie, intensificarea activității pe rețelele de socializare. Dar trecerea pe online a însemnat totodată și o alienare a relațiilor sociale și o conștientizare a valorii întrunirilor fizice în viața socială până la pandemie (B/26-35/Chis/mold/sup/NG).

Unii respondenți împart istoria omenirii în viața de până și cea de după pandemie, aceasta marcând o schimbare de cotitură (F/36-45/urb/mold/sup/pub). Această schimbare crucială ia uneori conotații cvasi-apocaliptice și antiutopice, cu elemente de conspirație mondială (F/66-75/Chis/mold/sup/NG; B/56-65/Chis/mold/sup-doc/pub-priv). Pentru un respondent autoangajat în cadrul unei ONG și activist în cadrul unei mișcări de ajutorare a persoanelor vulnerabile, pandemia pune premisele pentru o restructurare fundamentală a vieții sociale și politice (B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Mai mulți respondenți (15/20) consideră, totuși, că pandemia nu a adus o transformare importantă și durabilă, ci doar schimbări de suprafață. Potrivit acestor respondenți, schimbările profunde, mai ales cele de mentalitate, sunt dificile și nu pot apărea în asemenea condiții, destul de ușoare în aprecierea

lor. Cei mai mulți respondenți percep lipsa de schimbare din perspectiva propriei lor experiențe. Un respondent își exprimă speranța într-o transformare profundă la nivel de stat și societate cauzată de această criză, dar mărturisește că speranța îi este înșelată (B/56-65/rur/ucr/sup/pub). De altfel, este interesant de notat o relativă diferență de gen și vârstă printre respondenții care au abordat această subtemă („lipsa schimbării”): 13 femei și 7 bărbați au constatat lipsa unei schimbări sociale însemnate în contextul pandemiei (în condițiile în care bărbații sunt ușor suprareprezențați în acest eșantion, constituind 57%). Mai multe respondente au mărturisit că regimul de carantină nu le-a schimbat radical stilul de viață, ele fiind obișnuite cu viața și lucrul la domiciliu. La fel, este interesant că respondenții de vârstă activă, mai ales grupul de vârstă 36-45 ani (n=10), persoanele de 46-55 ani (n=4) și respondenții tineri (16-25 ani) și relativ tineri (26-35 ani), împreună cu 6 referințe, au constatat lipsa vreunei schimbări sociale în contextul pandemiei. În același timp, niciun respondent din categoriile de vârstă 56-65 și 66-75 ani nu a analizat această perioadă în cheia lipsei schimbării. Această percepție ar putea să se datoreze sentimentului de insecuritate pe care pandemia îl produce diferențiat la persoanele de vârstă activă în raport cu cele de vârstă înaintată, considerate cele mai vulnerabile la o eventuală îmbolnăvire cu coronavirusul de tip nou.

În sfârșit, trei respondenți ne aduc aminte că Moldova trece printr-o experiență relativ inedită de pandemie, ca și întreaga Europă, de altfel. Dintr-un soi de etnocentrism european, un respondent mărturisește că, în ianuarie 2020, nu se aștepta că virusul va provoca o pandemie în Europa, de parcă toate catastrofele sanitare s-ar opri la frontierele continentului european. Așadar, în percepția unor respondenți, pandemia a surprins oamenii și i-a făcut să se simtă vulnerabili (B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Analiza tematică a interviurilor din această temă generică ne arată că majoritatea respondenților percep perioada pandemiei COVID-19 drept una traversată de schimbări individuale și sociale importante. Numărul de referințe la subteme cu semnificație pozitivă prevalează asupra celor cu semnificație negativă. Așadar, respondenții percep această perioadă de criză drept una de schimbări mai degrabă pozitive sau neutre/ambivalente. Potrivit acestor aprecieri, oamenii au devenit mai buni, mai responsabili. Totodată, persoanele intervievate au exprimat și multe neliniști și au observat multe manifestări de frică, închidere în sine și înstrăinare. Pandemia pare să fi pus, deci, bazele pentru o schimbare socială, ontologică și ideologică profundă și de durată.

Efectele economice negative în contextul pandemiei

Una din neliniștile asociate cu criza cauzată de pandemia COVID-19 au avut un substrat economic.

În ghidul de interviu aplicat, au existat două întrebări răspunsurile la care au putut fi atribuite acestei teme: „Pe dvs. personal, cum v-a afectat pandemia/ regimul de carantină (dacă e cazul)?” și „Credeți că autoritățile (locale, centrale) iau măsuri corecte pentru a preveni răspândirea virusului? Dar pentru a diminua efectele negative ale pandemiei asupra economiei și asupra vieții de zi cu zi a oamenilor? Dați exemple din localitatea dvs.”.

Tab. 6. Distribuția generală a subtemelor și a referințelor tematice la tema „Efecte economice negative (în contextul pandemiei COVID-19)” în funcție de semnificația generală a subtemelor (pozitivă, negativă sau neutru-ambivalentă)

Semnificația generală a subtemelor	Numărul de subteme	Numărul de referințe
<i>negativă</i>	5	27
<i>neutră/ambivalentă</i>	2	2
Total	7	29

Tema generică „Efecte economice în contextul pandemiei” a fost concepută în mod expres drept una cu semnificație generală negativă, or participanții la cercetare nu au raportat vreun efect economic pozitiv, de unde și preponderența copleșitoare a subtemelor cu semnificație negativă (n=5) în raport cu cele pozitive, inexistente. Totuși, au fost înregistrate și două subteme cu o semnificație neutru-ambivalentă, acumulând fiecare câte o (n=1) referință. Este vorba de „Muncile agricole au continuat” și „Privilegiații - lipsă efect negativ”.

Tema „Efecte economice în contextul pandemiei” înglobează câteva subteme (vezi Tab. 7). Subtemele care au acumulat cele mai multe referințe, ieșind net în evidență față de celelalte, sunt următoarele: „Dispariția locurilor de muncă” (7/7) și „Pandemia - percepție insecuritate financiară” (15/17).

Tab.7. Frecvența surselor și referințelor la tema „Efecte economice negative (în contextul pandemiei COVID-19)”

Nr.	Nume teme/ subteme	Surse	Referințe	Semnificație
1.	Efecte economice negative	5	7	-
2.	Dezvoltare economică scăzută	1	1	-
3.	Dispariția locurilor de muncă	7	7	-
4.	Muncile agricole au continuat	1	1	+/-
5.	Pandemia - percepție insecuritate financiară	15	17	-
6.	Pandemia - una din calamități	1	1	-
7.	Privilegiați - lipsă efect negativ	1	1	+/-
8.	Speculă economică	1	1	-

Efectele economice negative cauzate de pandemie sunt o evidență pentru cei mai mulți respondenți care s-au expus asupra subiectului. Prin urmare, această problemă trebuie tratată, consideră respondenții, cu seriozitate și cu un efort susținut din partea societății și autorităților (5/7).

Criza economică deja se simte, dar criza cea mai gravă în acest sens abia urmează, anunță unii respondenți, și aceasta se va manifesta prin fenomene grave, cum ar fi creșterea prețurilor, reduceri de salarii, concedieri masive, scăderea productivității (B/16-25/rur/mold/sup/pub; B/56-65/Chis/mold/sup/pub; F/56-65/rur/mold/med/NG).

Odată cu creșterea șomajului, unii respondenți anticipează și fenomene sociale negative, cum ar fi creșterea criminalității (F/46-55/Chis/mold/sup/pub). Alți respondenți fac o legătură între criza economică, dispariția locurilor de muncă și manifestările psiho-morale negative ale societății: „Societatea umană va fi mai rea, mulți au pierdut serviciul, vor fi mulți fără un loc de muncă.” (F/56-65/urb/mold/sup/pub; F/36-45/urb/mold/super/priv; B/36-45/rur/mold/med/pub). De altfel, subiectul „dispariției locurilor de muncă” a fost abordat în special de respondenți din municipiul Chișinău (n=4) și alte zone urbane (n=3).

Un punct de vedere vine din partea unui respondent, locuitor al unei zone rurale, și anume că pandemia nu a afectat foarte mult muncile agricole, și poate mai puțin decât seceta din primăvară, pe care autoritățile oricum nu le-au susținut prea mult. În special producția de grâne a fost afectată puternic (B/46-55/rur/mold/med/pub; B/56-65/rur/mold/med/autoang).

Pandemia a afectat în special întreprinderile din sectorul privat, consideră o respondentă, ea însăși administratoare a unei asemenea întreprinderi. Multe întreprinderi au fost închise, iar angajații au fost concediați sau transferați în șomaj tehnic (F/36-45/Chis/mold/sup/priv).

Doi respondenți (ambii tineri, de altfel) consideră că fluctuațiile prețurilor de pe piață în perioada pandemiei ascund anumite acțiuni concertate din partea unor agenți economici cu suport politic (B/16-25/rur/mold/sup/pub; B/16-25/urb/gag/sup/non-guv).

Subtema insecurității economice a fost analizată de un număr considerabil de persoane intervievate (15/17). O respondentă, locuitoare urbană, mărturisește că trăiește din anumite economii acumulate, dar împărtășește un sentiment de insecuritate financiară pe termen mediu (F/26-35/Chis/rus/sup/pub-NG). Un respondent, autoangajat în cadrul unei ONG, prevestește că experiența precarității îi va determina pe mulți oameni să-și revizuiască principiile de trai și totodată va delegitima ideologia neoliberală, potrivit căreia fiecare trebuie să se descurce pe cont propriu (B/36-45/Chis/mold/sup/non-guv).

În sfârșit, o anumită categorie de cetățeni, cei considerați „privilegiați”, categorie căreia unul din respondenți se atribuie el însuși, nu ar fi fost afectată prea mult de pandemie din punct de vedere economic, ci, eventual, din punct de vedere psihologic și social (B/36-45/Chis/evr/super/pub).

Economia este, desigur, importantă, estimează o respondentă angajată în sectorul privat, dar sănătatea este mai importantă, arătându-se astfel favorabilă restricțiilor motivate de regimul de carantină (F/56-65/urb/mold/sup/priv).

În general, subiectul insecurității economice a fost recunoscut de către cei mai mulți respondenți drept o problemă importantă în contextul pandemiei COVID-19. Este posibil că perioada în care au fost

realizate interviurile (mai 2020) nu permite încă o evaluare deplină a situației, dar câțiva respondenți deja au resimțit efectele crizei în urma concedierii, schimbării sau pierderii locurilor de muncă, a închiderii întreprinderii pe care o gestionează sau în care lucrează. Cu toții, însă, împărtășesc un sentiment mai mult sau mai puțin acut de insecuritate socio-economică, pe care unii respondenți îl asociază cu posibile evoluții negative din punct de vedere moral și social.

Guvernarea situației de pandemie

Un număr mare de subiecți au discutat criza cauzată de pandemia COVID-19 din perspectiva modului în care autoritățile centrale și locale au administrat și gestionat această criză.

Subiecții au abordat acest subiect, răspunzând la următoarele întrebări:

- *Credeți că autoritățile (locale, centrale) iau măsuri corecte pentru a preveni răspândirea virusului? Dar pentru a diminua efectele negative ale pandemiei asupra economiei și asupra vieții de zi cu zi a oamenilor? Dați exemple din localitatea dvs.*

Majoritatea temelor și referințelor tematice codate în cadrul temei generice „Guvernarea situației de pandemie COVID-19” comportă o semnificație generală negativă (19/94) (Tab. 8). Alte subteme și referințe tematice poartă un conținut cu semnificație neutru-ambivalentă (14/56). Un număr mai mic de unități și referințe tematice au o semnificație pozitivă (4/27).

Tab.8. Distribuția generală a subtemelor și a referințelor tematice la tema „Guvernarea situației de pandemie COVID-19” în funcție de semnificația generală a subtemelor (pozitivă, negativă sau neutru-ambivalentă)

Semnificația generală a subtemelor	Numărul de subteme	Numărul de referințe
<i>pozitivă</i>	4	27
<i>negativă</i>	19	94
<i>neutră/ambivalentă</i>	14	56
Total	37	177

Această distribuție tematică în funcție de semnificația lor generală ne spune, la o analiză de suprafață, că respondenții acestei cercetări au apreciat în general negativ și neutru-ambivalent acțiunile guvernării locale și centrale în administrarea crizei cauzate de coronavirusul de tip nou și, într-o mai mică măsură, în mod pozitiv.

Am putea spune din capul locului că subtemele cu semnificație negativă, cele mai critice, au fost în general, cu unele excepții, articulate de toate categoriile socio-demografice de respondenți. Totuși, unele subteme pozitive, cum ar fi „Autoritățile controlează situația” au fost formulate de persoane angajate în sectorul public, în special de către persoane angajate în sistemul administrativ (6 referințe din 6). Totodată, o subtemă cu semnificație negativă cum este „Comunicare stat inadecvată” a fost formulată doar de respondenți angajați în sectorul public (6 din 11) și în sectorul non-guvernamental (5 din 11).

Tab.9. Frecvența surselor și referințelor la tema „Guvernarea situației de pandemie COVID-19”

Nr.	Nume teme/ subteme	Surse	Referințe	Semnificație
1.	Guvernare COVID	0	0	+/-
2.	Acțiuni în funcție de posibilități	1	1	+/-
3.	Autoritățile nu respectă regulile de	1	1	-
4.	Comunicare stat neadecvată	7	11	-
5.	Gestiune incompetentă instituții medicale	3	3	-
6.	Manipulare politică	2	2	-
7.	Măsuri administrative anti-COVID	10	10	+/-
8.	APL măsuri corecte	2	2	+
9.	Autoritățile controlează situația	6	6	+
10.	Dotarea inadecvată a personalului medical	7	7	-
11.	Măsură arbitrară - interdicție vârstnici	1	1	-
12.	Măsuri aplicate - criza depășită	2	2	+
13.	Măsuri arbitrare izolare	1	1	-
14.	Măsuri care ar fi trebuit luate	4	5	+/-
15.	Măsuri corecte	17	17	+
16.	Măsuri corecte și incorecte	1	1	+/-
17.	Măsuri corecte, dar nu sunt îndeplinite	6	6	+/-
18.	Măsuri corecte, dar prudență	2	2	+/-
19.	Măsuri de prevenire a crizei economice	3	3	+/-
20.	Măsuri economice minime	1	1	+/-
21.	Măsuri exagerate anti-COVID	4	5	-
22.	Amenzi prea mari	2	2	-
23.	Măsuri greșite	10	11	-
24.	Măsuri inadecvate, lipsă experiență	2	2	-
25.	Măsuri ineficiente global	2	2	-
26.	Măsuri ineficiente termen lung	1	1	-
27.	Măsuri în general corecte	19	19	+/-
28.	Măsuri politizate	2	2	-
29.	Măsuri tehnice - apolitice	1	1	+/-
30.	Măsurile economice insuficiente	21	21	-
31.	Percepția gestionare inadecvată	13	14	-
32.	Supraveghere respectare carantină	4	4	+/-
33.	Medicii - interdicție declarații	1	1	-
34.	Nu se învață nimic din această criză	2	3	-
35.	O responsabilizare mai strictă a cetățenilor	1	1	+/-
36.	Pandemia trebuie administrată de medici	1	1	+/-
37.	Schimbarea politică sistemică post-COVID	1	1	+/-
38.	Statul nu face pentru că nu are resurse	4	4	-

Aprecieri negative

Mai mulți respondenți consideră că strategiile și acțiunile statului de comunicare cu cetățenii au fost inadecvate (7/11). Cetățenii nu au fost informați corect și de la începutul pandemiei (F/36-45/urb/mold/sup/pub). Declarațiile politicianilor au fost contradictorii (B/66-75/Chis/mold/sup/pub). Dar acest lucru este explicat și prin faptul că, la început, și societatea și autoritățile erau derutați și nu știau cum să procedeze (B/56-65/Chis/mold/sup/pub; F/46-55/urb/mold/sup/pub). Unii respondenți

s-au referit la episodul devenit celebru, în care Președintele Dodon a încercat să explice cum se manifestă și se răspândește virusul COVID-19, drept un exemplu de comunicare iresponsabilă a autorităților cu cetățenii (B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Nici autoritățile, dar nici presa nu a informat suficient și profesionist, de unde și proporția mare a celor care nu cred în existența virusului. „În loc de sfaturi medicale utile de autoprotejare presa, transmitea doar necroloage și statistici despre infectați și decedați. Nu era dozată echilibrat informația pozitivă și cea negativă, difuzată de mass-media. Nu era explicat clar necesitatea sloganului „Stați acasă” (B/56-65/Chis/mold/sup/pub).

Informarea corectă a moldovenilor întorși de peste hotare ar fi prevenit răspândirea virusului în Moldova. Or, informarea acestora a fost mare parte întârziată și incompletă. (B/56-65/Chis/mold/sup/pub) O altă greșală semnalată de unii respondenți este plasarea tardivă a persoanelor emigrante revenite în carantină (B/46-55/rur/mold/sup/pub).

Autoritățile și corpul medical nu au făcut efort suficient pentru a populariza anumite cunoștințe bio-medicale care ar fi fost de folos populației pentru a se proteja și a limita răspândirea virusului: *„E și o problemă că în această pandemie oamenii nu prea au știut ce să facă. Eu cred că una dintre marile probleme pe care le-a scos la iveală pandemia a fost dimensiunea aceasta de știință practică, care trebuia dată comunității pentru ca aceasta să se protejeze. Despre măști trebuia de vorbit din ianuarie, februarie. Comunitatea trebuia să se pregătească.”* (B/36-45/Chis/mold/sup/NG)

În opinia aceluiași respondent, autoritățile statului au ratat o șansă rară de a comunica cetățenilor un mesaj de solidaritate. În locul unui asemenea mesaj, statul a livrat o comunicare lacunară și contradictorie (B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Unii respondenți își exprimă rezerva că centrarea mesajului de informare în privința COVID-19 pe izolare, distanțare și „stai acasă” va lăsa amprente asupra mentalului și comportamentului colectiv de natură să înstrăineze oamenii unii de alții (F/26-35/urb/mold/sup/NG).

O parte din respondenți consideră că statul a gestionat greșit sistemul medical înainte și mai ales în timpul pandemiei (3/3). Unii consideră că personalul medical a fost dotat inadecvat pentru a face față sarcinii în creștere de prevenire și tratament al persoanelor infectate, dovadă numărul mare de persoane infectate în rândul personalului medical (7/7). În loc de a fortifica și pregăti sistemul și personalul medical, „Pe prima linie se află politicienii în goană după PR. (...) Ei înșiși nu au respectat cerințele regimului de urgență.” (B/66-75/Chis/mold/sup/pub)

Unele decizii luate de autorități ar fi fost politizate, în contextul apropiatelor alegeri (2/2). Mai mult, unii respondenți consideră că pandemia COVID-19 a făcut obiectul unor influențe sociale și politice a cetățenilor (B/56-65/Chis/mold/sup-doc/pub-priv; F/26-35/urb/mold/sup/NG).

Câțiva respondenți consideră că autoritățile au luat uneori măsuri exagerate sau de-a dreptul arbitrare (4/5). Un exemplu în acest sens este interdicția impusă vârstnicilor de a părăsi locuința (la anumite ore), fără să se asigure aceste persoane cu cele necesare pentru protecție și supraviețuire (B/46-55/Chis/rus/sup/pub-priv). Introducerea restricțiilor și apoi ridicarea lor au fost făcute deopotrivă brusc și arbitrar (B/26-35/Chis/mold/sup/priv). Amenzile prea mari sunt un alt exemplu de măsuri exagerate (2/2). De altfel, un respondent, dimpotrivă, consideră amenzile un exemplu de măsură corectă aplicată de autorități (F/16-25/rur/mold/stud/pub).

Un număr destul de ridicat de aprecieri negative se referă la politicile considerate ineficiente în domeniul economic (21/21). Restricțiile impuse în contextul carantinei au fost considerate prea dure de mai mulți respondenți. Acestea au pus o piedică grea în existența și dezvoltarea de mai departe a multor întreprinderi, în special a business-ului mic, cel mai vulnerabil într-o asemenea criză. În schimb, măsurile de susținere a mediului de afaceri nu au fost suficiente și eficiente. Un participant consideră că ar fi fost suficient pentru autorități să se concentreze pe protecția grupurilor vulnerabile, lăsând economia să funcționeze (B/26-35/Chis/mold/sup/NG).

Încercările de rectificare bugetară și atragerea unor credite externe au luat prea mult timp prețios (B/26-35/Chis/mold/sup/NG). Promovarea unor legi considerate aberante ar arăta, potrivit unui respondent, incompetența și, chiar, reaua voință a acestei guvernări în gestionarea crizei (B/26-35/rur/mold/sup/priv). O altă greșeală a autorităților centrale în gestionarea crizei a fost că în Comisia pentru starea excepțională nu au fost incluși medici-cercetători și medici-practicieni din domeniul epidemiologiei și virusologiei (F/66-75/Chis/mold/sup/NG).

Unii respondenți admit că măsurile luate de autorități ar putea fi corecte, în general, dar mărturisesc în același timp că nu au încredere în aceste autorități care și-au asumat actul de guvernare (F/26-35/rur/mold/sup/pub). Un participant consideră că instituțiile statului sunt slabe și cu puține resurse, motiv pentru care și acțiunile sale ineficiente în gestionarea pandemiei (B/26-35/Chis/mold/sup/pub). Un respondent denunță, în acest context, modul deficient în care statul Republica Moldova a fost administrată din 1990 până acum. La fel, gestionarea crizei provocate de pandemie denotă absența unei strategii pe termen lung. (B/66-75/Chis/mold/sup/pub).

Aprecieri pozitive

O parte numeric însemnată din respondenți, în special persoanele angajate în structurile administrative, consideră că autoritățile centrale și/sau cele locale au luat măsuri corecte și la timp pentru a face față situației sanitare și a limita propagarea virusului (B/36-45/urb/mold//sup/pub). Astfel, subtema „Măsuri corecte [de administrare a pandemiei]” a acumulat 17 referințe de la 17 surse, iar subtema „Măsuri în general corecte” – 19 surse și 19 referințe tematice (Tab.9).

Unii participanți (6/6) consideră că măsurile luate de autorități au fost (în general) corecte, dar nu au fost îndeplinite corect din câteva motive: sabotarea acțiunilor de către societate, capacitatea (inclusiv financiară) sau voința redusă de aplicare și control din partea autorităților, complexitatea și impredictibilitatea situației și lipsa de experiență de administrare a situațiilor de pandemie. Totuși, în legătură cu ultimul argument, unii respondenți a adus și o „scuză” și anume că nici instituțiile internaționale (între altele, OMS) nu au reușit să ofere informație suficientă pentru limitarea răspândirii virusului în China și în lume (F/26-35/rur/mold/sup/pub; B/26-35/rur/mold/sup/priv).

Unii respondenți au fost de părerea că acțiunile autorităților au fost mai eficiente acolo unde populația a susținut aceste măsuri prin implicare în supravegherea respectării regulilor și denunțarea persoanelor care le încalcă (B/46-55/rur/mold/sup/pub).

Aprecieri neutre/ambivalente

Unii respondenți (4/5) sugerează un anumit număr de măsuri care ar fi trebuit luate pentru a diminua efectele negative cauzate de pandemie. Printre acestea se pot număra următoarele: introducerea stării de urgență mai devreme, pregătirea prealabilă a societății și a economiei pentru intrarea în regim de carantină (B/56-65/rur/ucr/sup/pub). Alți respondenți consideră că relaxarea restricțiilor a fost făcută prea devreme (3/3). Un respondent consideră că activitățile economice ar fi trebuit/ trebuie reluate pe răspunderea individuală a agenților economici (B/46-55/Chis/mold/sup-doc/pub). În plan economic, unii respondenți consideră că autoritățile ar fi trebuit găsi mijloace de a păstra activitatea întreprinderilor în timpul pandemiei (F/46-55/Chis/mold/sup/pub). Or majoritatea întreprinderilor nu sunt capabile să plătească șomajul tehnic al angajaților (F/26-35/rur/mold/sup/pub).

Un alt participant sugerează că guvernarea și societatea ar trebui/ ar fi trebuit să învețe câteva lucruri importante din această experiență și anume: prioritatea capacității de reziliență alimentară, care presupune, pe de o parte, concentrarea resurselor alimentare vitale în Moldova (aluzie și la cazul exportării unor cantități de grâu în martie și aprilie 2020), pe de altă parte, abilitarea populației de a fi rezilientă alimentară între altele prin oferirea unor posibilități de cultivare a alimentelor vegetale, chiar și în spații urbane. Totodată, acest respondent consideră că statul ar fi trebuit să lanseze un program mai ambițios de susținere a cetățenilor pentru a diminua creșterea precarității în rândurile celor care suferă cel mai mult de pe urma măsurilor de carantină și a crizei economice. La fel, mesajul „stai acasă” individualist, pe cont propriu, ar fi trebuit să fie schimbat cu o chemare la vigilență, dar și la solidaritate. Totodată, spitalele regionale nu ar fi trebuit închise în scopul „optimizării” lor, ci ele trebuiau dotate pentru a răspunde nevoilor locale, inclusiv în situații de criză (B/36-45/Chis/mold/sup/NG). Pandemia ne-a arătat, susține același respondent, că orașele, în special capitala, au fost văduvite de foarte multe spații publice – parcuri, spații verzi, zone de agrement – care s-au dovedit atât de necesare orășenilor în această perioadă de pandemie. Guvernarea ar fi putut să învețe multe lucruri în materie de politici publice în contextul pandemiei, dar nu o face, după cum pare, pentru că autoritățile nu își recunosc greșelile și nu își construiesc o strategie pe termen mediu și lung, strategie cu atât mai necesară cu cât epidemiologii prevestesc și izbucnirea unui al „doilea val” al pandemiei în toamnă (B/36-45/Chis/evr/sup/pub; B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Forme de rezistență individuală și de suport familial în perioada pandemiei

Situația excepțională actuală se caracterizează printr-un grad sporit de incertitudine și nesiguranță, care necesită mobilizarea resurselor interne și externe ale individului, conștientizarea și reflectarea asupra ceea ce se întâmplă. Criza pandemică a bulversat percepțiile oamenilor față de stabilitate, valori și zona de confort. Informațiile mediatice, evenimentele publice și lipsa lor, frica pentru viitor și situația de imprezibilitate sunt doar unele aspecte cu care s-au confruntat respondenții.

Răspunsurile la întrebarea „Ce vă ajută să rezistați în această perioadă de criză?” au scos în evidență resursele interioare și exterioare menționate de intervievați, ce oferă siguranță și dă putere în depășirea situației pline de necunoscute și stres.

Tab.10. Frecvența surselor și referințelor la tema „Rezistență COVID”

Nr.	Denumirea temei/subtemei	Surse	Referințe
	Rezistență la COVID	1	1
1	Activism social anti-COVID	3	3
2	Activitatea profesională protecție anti-criză	17	17
3	Alimentație	1	1
4	Am rezistat ușor	12	12
5	Atitudine filosofică viață	1	1
6	Competența specialiștilor	1	1
7	Comunicare internet	11	13
8	Comunicare oameni apropiați	11	11
9	Credința în Dumnezeu ca suport	11	11
10	Rugăciune	2	2
11	Evitarea excesului informație	1	1
12	Experiența de viață	1	1
13	Gândirea pozitivă	3	3
14	Ieșire aer liber	1	1
15	Încredere	1	1
16	Lectura cărți preferate	6	7
17	Mă ajută speranța	10	10
18	Munca	5	5
19	Munca în grădină	4	5
20	Optimism viitor	3	3
21	Răbdare	3	3
22	Relații persoane apropiate	1	1
23	Relansarea activităților economice	1	1
24	Reluarea contactelor	1	1
25	Reușită prin securitate financiară	9	10
26	Sănătate bună	1	1
27	Simțul umorului	1	1
28	Suport familial contra COVID	25	25
29	Suport financiar	1	1
30	Tăria de caracter	1	1

Din cele 30 de subteme cu un total de 155 de referințe, menționăm pe cele care au acumulat cele mai multe referințe. Din Tab. 10 observăm că o mare parte din răspunsurile persoanelor intervievate au fost conturate de referințe la subtema „Suport familial anti-COVID” (25/25), „Comunicarea cu oamenii apropiați” (11/11) (prietenii, colegii, rudele).

Avantajele colaterale ale pandemiei

Avantajele pandemiei COVID-19 sunt descrise de subiecți prin faptul că își petrec mai mult timp cu familia, vizionează filme, au mai mult timp liber pentru propria persoană. (F/16-25/mold/stud/pub)

Răspunsurile respondenților au inclus și referințe pozitive la tema generală „Avantaje pandemie” (9/17) (Tab.11).

Unii respondenți au reușit să economisească banii pe care în mod normal i-ar fi cheltuit pe transport, ieșiri, distracții (B/26-35/Chis/mold/sup/priv). Subtema „Aprecierea vieții” (2/3) este descrisă de respondenți (toți din zona rurală) în felul următor: *„În aceasta perioadă de pandemie oamenii de la țară au reușit să conștientizeze niște lucruri atât de firești, cât de scurtă este viața, iar noi o irosim pe lucruri puțin importante. Avem în jurul nostru natura atât de frumoasă, poți munci în voie în gospodărie, în fiecare dimineață admiri răsăritul soarelui, și parcă simți că sufletul se umple cu bunătate. Vorbești mai des cu vecinii printre gard”* (F/56-65/rur/mold/sup/pub).

Un respondent a perceput această perioadă ca un concediu de o lună și jumătate, menționând că acest lucru este posibil atunci când ești angajat în sectorul public și salariul îți este asigurat (din sfera învățământului) (F/36-45/urb/mold/sup/pub).

Două persoane cu vârsta cuprinsă între 26-35 ani și care activează în sectorul non-guvernamental au răspuns că au mai mult timp pentru dezvoltarea personală și pentru realizarea activităților planificate (F/26-35/Chis/mold/sup/NG; B/26-35/Chis/mold/super/NG).

Aprecierea naturii a fost în centrul referințelor unor respondenți, menționând că și natura reînvie în urma întreruperii procesului de poluare. Respondenții au subliniat valoarea naturii și au apreciat frumusețea mediului ambiant (F/16-25/urb/gag/super/NG; F/56-65/rur/sup/pub).

Tab.11. Frecvența temelor și referințelor subiecților la tema „Avantaje pandemie”

Nr.	Nume teme/subteme	surse	referințe
1	Avantaje pandemie	5	5
2	Aprecierea naturii	1	1
3	Aprecierea vieții	2	3
4	Concediu COVID	2	2
5	COVID - lecție de viață	1	1
6	Dezvoltare personală	1	1
7	Natura reînvie	1	1
8	Realizarea activităților planificate	2	2
9	Revenirea acasă a emigranților	1	1

Rezistența față de pandemie

Pentru un respondent, familia, cărțile din biblioteca personală, comunicarea cu prietenii și nepoții, îi oferă energie și îi dă sens vieții (B/56-65/Chis/mold/sup/pub).

Persoanele intervievate au menținut contactul social prin internet (11/13), cu familia sau cu cercul de prieteni, și a oferit sprijin și suport în perioada de criză (Tab.10).

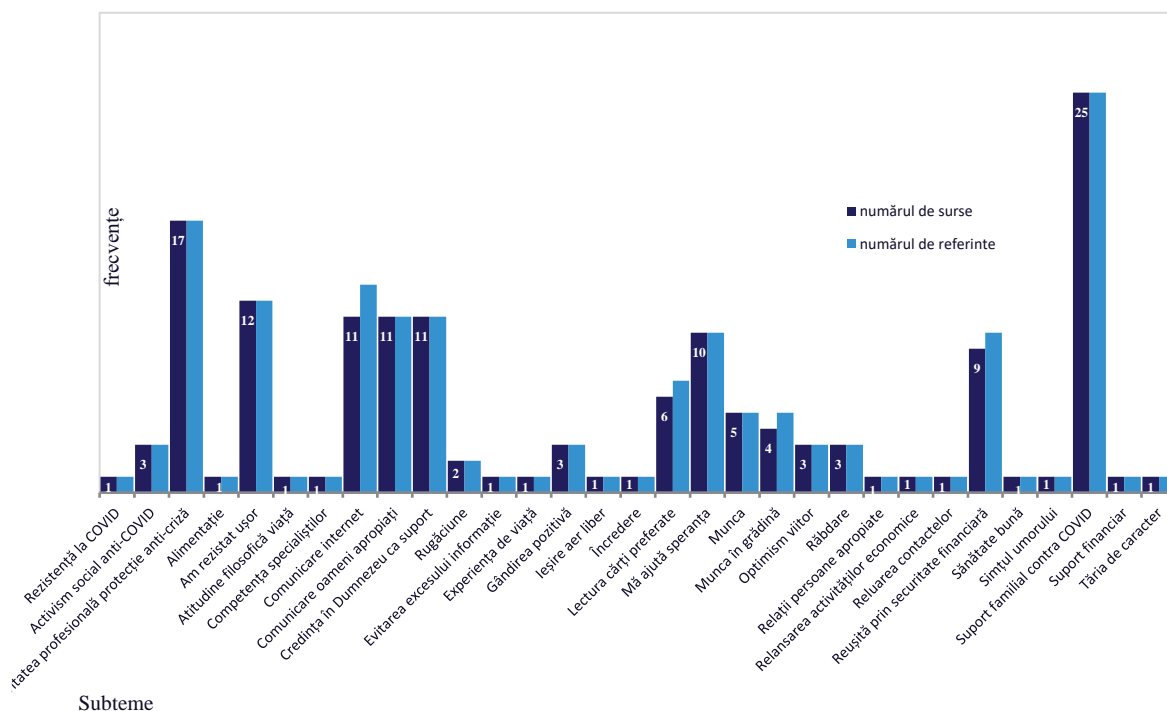
Unii respondenți consideră că îi ajută să depășească această stare de criză activitatea profesională (17/17). De altfel, referințele la această subtemă sunt ceva mai numeroase în interviurile cu respondenții bărbați (n=11) decât în cele cu respondente (n=6). La fel, percepția securității financiare (9/10), munca (5/5), în special munca în grădină (4/5), activismul social (3/3), ieșirile la aer liber și reluarea contactelor au ajutat alți respondenți să facă față condițiilor impuse de pandemie. Faptul că pot să își continue activitățile profesionale îi ajută pe unii respondenți să reia controlul asupra propriei vieți și să evite starea de neajutorare și nesiguranță. Iată cum exprimă această stare un respondent, membru activ al unui partid politic:

„Mă ajută în această perioadă faptul că am ocupație, familia și încrederea că totul va fi bine. Am o afacere în satul natal în care sunt angajați 12 lucrători, așa că trebuie să fac tot posibilul să nu falimentăm, iar oamenii să rămână fără venit elementar. Activitățile și moralul echipei din partid de asemenea în aceste timpuri deloc ușoare trebuie menținute.” (B/46-55/rur/ mold/sup/priv).

„Din fericire, activitatea mea profesională nu a fost sistată – este de părere o respondentă, cadru didactic, locuitoare dintr-o zonă rurală. În fiecare zi, sunt prinsă în activități cu elevii. Iar faptul că sunt zilnic ocupată mă face să trec mai ușor peste această perioadă de criză. De asemenea, datorită faptului că salariul nu a fost sistat reușesc să nu am probleme financiare. Nu am dreptul să mă plâng...” (F/46-55/rur/mold/sup/pub).

Din răspunsurile oferite de subiecți la această întrebare (Fig. 11), observăm anumite calități umane, valori, credințe și aspirații ce ajută în această situație pandemică: credința în Dumnezeu (11/11), speranța (10/10), încrederea, tăria de caracter, gândirea pozitivă (3/3), optimismul (3/3), răbdarea (3/3), rugăciunea (2/2), atitudinea filosofică față de viață și experiența de viață.

Fig. 11. Frecvența subtemelor și referințelor în cadrul subtemei "Rezistența față de COVID-19)

Iată câteva referințe care exemplifică aceste stări de spirit:

„Am acordat mai multă atenție hobby-ului meu și încerc să evit excesul de informație privind epidemia și să îmi păstrez gândurile pozitive” (B/26-35/rur/mold/super/autoang).

„Credința în Dumnezeu și, orice s-ar întâmpla, eu mă bucur că am viață, familia este bine, și dacă va fi și bine deja voi fi mulțumitor, plus lista de lucruri pozitive” (B/36-45/urb/mold/sup).

„Pe mine personal mă ajută speranța ca totul se va rezolva și va fi bine. Speranța spre bine. Sper să se termine mai rapid și lumea să fie mai veselă ” (B/36-45/rur/mold/med/pub).

O parte din respondenți mărturisesc că au rezistat ușor condițiilor impuse de pandemie (12/12). De altfel, respondenții bărbați au dat referințele cele mai numeroase la această subtemă (n=10) față de respondente (n=2). Această atitudine corespunde cu așteptările normative de putere și rezistență la situații de dificultate, atribuite de regulă bărbaților.

„N-aș putea spune că m-a afectat cumva. Am fost activ și înainte de pandemie și cred că și după pandemie voi fi la fel de activ” (B/36-45/rur/mold/med/priv).

”În viața mea s-au întâmplat atât de multe lucruri diverse, de la închisoare până la moartea persoanelor dragi, încât perioada coronavirusului nu este percepută de mine drept extrem de dificilă ” (B/46-55/Chis/rus/sup/pub/priv).

Una din respondente mărturisește că a rezistat ușor condițiilor de izolare la domiciliu din motivul că este obișnuită să stea acasă și să lucreze în condiții de domiciliu: „Eu sunt destul de domestică

(„домовая”) și mie mi-a fost simplu. Lucrul meu la fel nu presupune să merg zilnic la lucru, am grafic liber, de aceea nu am suferit tare mult că am stat acasă” (F/26-35/Chis/rus/sup/pub/NG).

Două persoane au remarcat ca cititul literaturii îi ajută să depășească această criză: „*Lectura cărților preferate, căminul familial. Mai ales, lecturarea unor reviste umoristice cu bancuri inteligente, caricaturi amuzante, texte haioase. Comunicarea cu cei dragi. Gândul că totul e trecător. Criza va fi depășită cu ajutorul specialiștilor profesioniști și partenerilor strategici, verificați de Timp și Istorie*” (B /56-65/Chis/mold/sup/pub).

Printre alte practici care au ajutat respondenții să facă față situației de criză sunt următoarele: alimentația (1/1), reluarea contactelor (1/1), sănătatea bună (1/1), simțul umorului (1/1), suportul financiar (1/1), tăria de caracter (1/1), evitarea excesului de informație (1/1), experiența de viață (1/1). Acestea sunt menționate de un număr redus de subiecți.

Cele menționate relevă importanța suportului familial și a comunicării cu cei apropiați, zona de activitate profesională și recreere prin muncă, calitățile umane, valorile și credințele care ajută persoana să reziste acestei perioade de incertitudine și nesiguranță.

Conținutul referințelor respondenților au dezvăluit resurse interioare și exterioare, au scos în evidență forța experiențelor pozitive acumulate în viață, a problemelor depășite și rezolvate, abilități și înclinații personale, care în perioada de criză au devenit resurse și mijloace de supraviețuire psihologică și morală.

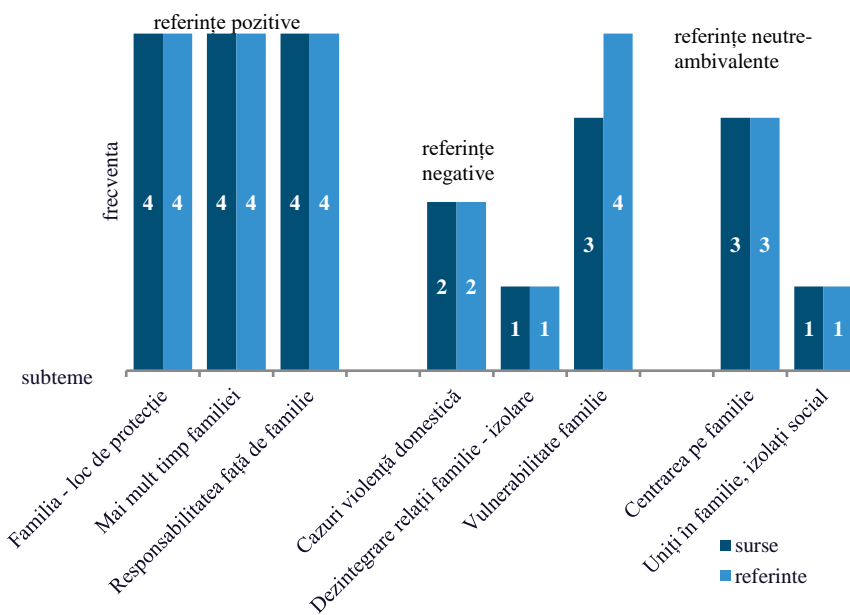
Percepția suportului familial în pandemie

Tematica familiei este în centrul discursului referențial al intervievaților privind rezistența la condițiile de pandemie. Cu toate că nu a existat o întrebare directă în ceea ce privește familia și rolul acesteia în această perioadă de criză, respondenții au făcut și referințe în mod special la familie. Din totalul de 23 de referințe la această subtemă, 12 comportă o semnificație pozitivă, 7 au o semnificație negativă și 4 sunt neutru-ambivalente (Tab. 12).

Tab.12. Distribuția generală a subtemelor și referințelor tematice la tema „Familia–loc de protecție” în funcție de semnificația generală a subtemelor (pozitivă, negativă sau neutră-ambivalentă)

Semnificația generală a subtemelor	Numărul de subteme	Numărul de referințe
<i>pozitivă</i>	3	12
<i>negativă</i>	3	7
<i>neutră/ambivalentă</i>	2	4
Total	8	23

Fig. 12. Frecvența surselor și referințelor la tema: "Familia-loc de protecție"

Această distribuție tematică legată de subiectul familiei ne confirmă observația că persoanele intervievate în cadrul acestui studiu (mai 2020) au apreciat mai degrabă în mod pozitiv rolul familiei în această perioadă de criză. Aceștia au menționat că se bucură de posibilitatea de a fi împreună, această perioadă de timp fiind un prilej de cunoaștere și apropiere reciprocă între membrii familiei. Răspunsurile de acest fel au un conținut pozitiv, încrezător că situația va evalua pozitiv și că gândul la copii și la alți membri ai familiei plecați peste hotare fortifică fundamentul suportului familial (F/46-54/urb/mold/sup).

Familia este, astfel, locul unde te întorci când resimți o dificultate sau o greutate (B/46-55/urban/mold/sup/priv). Unii respondenți menționează că pandemia a apropiat familia prin comunicare: „*Pandemia a contribuit la intensificarea relațiilor din interiorul familiei. Familia mai mult comunică în interior între membrii săi*” (B/36-45/rur/mold/sup/priv).

Unii respondenți au adoptat o atitudine de centrare pe familie în această perioadă (3/3): „*(...) personal, am putut să atrag mai multă atenție familiei, să-mi revizuiesc viața, educația copiilor*” (B/36-45/urb/mold/sup/priv).

Responsabilitatea față de familie este o subtemă pusă în valoare de câțiva subiecți (4/4) și anume responsabilitatea față de copii (F/36-42/Chis/rus/sup/priv), față de membrii familiei și protejarea lor prin respectarea măsurilor recomandate de autorități.

Totuși, unii respondenți semnalează creșterea gradului de violență în familie din motivul conlocuirii într-un spațiu închis pe durata unei perioade mare de timp: „*Și oficial s-a recunoscut că numărul cazurilor și numărul plângerilor de violență verbală sau fizică în familie a crescut și e foarte important anume în această perioadă familia să fie unită. Dacă familia este unită și sănătoasă, atunci această familie este una care o să vină cu idei de susținere și în comunitate.*” (F/36-45/rur/mold/sup/pub). Izolarea este văzută ca o necesitate. Totodată, mai mulți respondenți mărturisesc că din cauza măsurilor de carantină, în anumite cazuri, familiile au devenit un loc de risc, în loc să fie unul de suport

și protecție, dovadă numărul în creștere al apelurilor la poliție și la protecția familiei (B/26-35/Chis/mold/sup/priv).

O persoană remarcă faptul că izolarea a dus la dezintegrarea și îndepărtarea relațiilor în familie, afectând relațiile cu alți membri ai familiei, rudele, prietenii, deoarece în anumite momente importante nu au putut fi alături (F/16-25/rur/mold/sup/pub).

Unii respondenții explică creșterea vulnerabilității familiei în această perioadă prin suspendarea provizorie a celorlalte zone de activitate socială, în primul rând locul de muncă. În acest sens, familia este asociată cu un loc de captivitate: *„Zicea cineva că lasă că o să stăm acasă, o să ne ocupăm de copii, de familie. Nu, la mulți dintre noi spiritul ăsta s-a atrofiat, de a șede cu copiii. Și din discuții cu mulți oameni mi-am dat seama că cetățenii noștri deja nu sunt în stare să suporte familia. Pentru că prea mult stai [în familie]. Prea mult, după părerea lor”* (B/36-45/rur/mold/ sup/NG).

Impactul regimului de autoizolare în contextul pandemiei COVID-19 asupra familiei a arătat o semnificație binară. Pe de o parte, pentru majoritatea respondenților care au abordat acest subiect, familia a devenit un loc important de suport și protecție. În cazul altor respondenți, sau din observațiile acestora asupra altor concetățeni, familia a devenit mai degrabă un factor de risc și vulnerabilitate. Am putea presupune că, în condițiile de izolare și de suspendare a activității profesionale, familia a trecut ea însăși printr-o perioadă de încercare. Unele familii s-au dovedit mai reziliente și astfel au exercitat o funcție protectivă asupra membrilor săi, în timp ce alte familii s-au confruntat cu o acutizare a falțiilor și deficiențelor preexistente pandemiei.

Tipuri de suport social și manifestări de solidaritate în perioada pandemiei

În cadrul interviului aprofundat, respondenții s-au pronunțat de asemenea asupra diverselor forme de suport social și a manifestărilor de solidaritate în care ei înșiși sau alte persoane au fost implicați în perioada pandemiei.

Întrebările din ghidul de interviu care au stimulat luări de cuvânt la această temă sunt următoarele:

- *Prin ce se manifestă/ s-a manifestat această unitate? Dați exemple.*
- *Dvs. personal cum participați la stabilirea și menținerea legăturilor/ unității din comunitate?*
- *Cât de caracteristic este pentru oamenii din anturajul dvs. să dea o mână de ajutor altor oameni când aceștia au nevoie?*
- *Cum considerați, dvs. personal de la cine puteți aștepta un ajutor material concret în caz de necesitate (bani, muncă prestată, echipamente...)?*

Ca și în cazul altor teme, subtemele din această temă generică pot fi împărțite în trei mari categorii semantice: subtemele cu semnificație generală pozitivă, subtemele negative și cele cu semnificație neutru-ambivalentă (Tab. 13). Cum este și de așteptat față de o asemenea temă, majoritatea referințelor au fost atribuite temelor subtemelor cu semnificație pozitivă (6/73).

Tab. 13. Distribuția generală a subtemelor și referințelor tematice la tema „Suport și solidaritate în contextul pandemiei COVID-19” în funcție de semnificația generală a subtemelor (pozitivă, negativă sau neutru-ambivalentă)

Semnificația generală a subtemelor	Numărul de subteme	Numărul de referințe
<i>pozitivă</i>	6	73
<i>negativă</i>	6	17
<i>neutră/ambivalentă</i>	3	11
Total	15	101

Distribuția referințelor în funcție de semnificația generală a surselor pentru această temă sugerează că majoritatea respondenților care s-au pronunțat la acest subiect au apreciat pozitiv formele de suport social și de solidaritate în contextul pandemiei (Tab. 14). Totuși, un anumit număr de referințe au fost atribuite subtemelor cu semnificație negativă, în special cele în care sunt deplânse lipsa sau insuficiența manifestărilor de suport social și solidaritate. Alte subteme includ referințe tematice cu semnificație neutră sau ambivalentă (3/11).

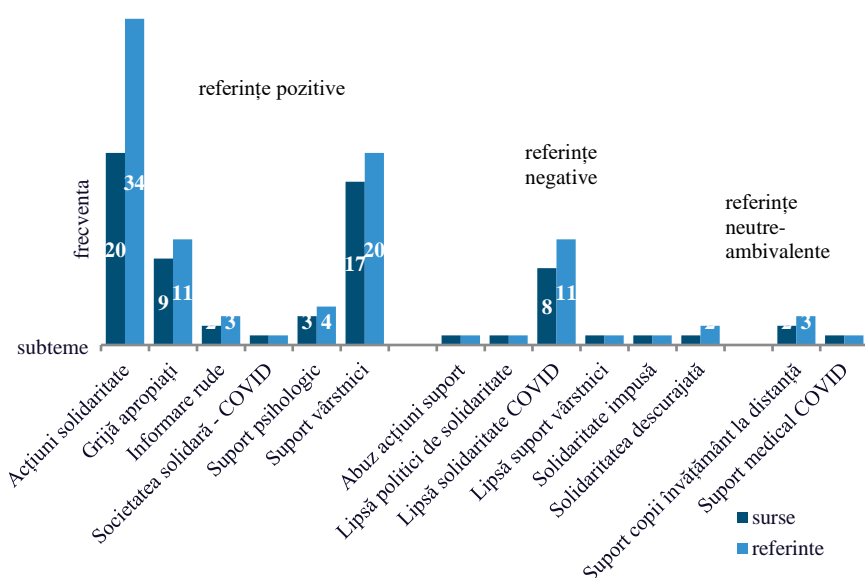
Tab.14. Frecvența surselor și referințelor la tema „Suport și solidaritate în contextul pandemiei COVID-19”

Nr.	Denumirea temei/subtemei	Număr surse	Număr referințe	Semnificație
	Suport & solidaritate COVID	7	7	+/-
1	Abuz acțiuni suport	1	1	-

2	Acțiuni solidaritate	20	34	+
3	Grijă apropiati	9	11	+
4	Informare rude	2	3	+
5	Lipsă politici de solidaritate	1	1	-
6	Lipsă solidaritate COVID	8	11	-
7	Lipsă suport vârstnici	1	1	-
8	Societatea solidară - COVID	1	1	+
9	Solidaritate impusă	1	1	-
10	Solidaritatea descurajată	1	2	-
11	Suport copii învățământ la distanță	2	3	+/-
12	Suport medical COVID	1	1	+/-
13	Suport psihologic	3	4	+
14	Suport vârstnici	17	20	+

Este de remarcat că respondenții bărbați au abordat mai des subtemele legate de suport și solidaritate în perioada pandemiei, atât cele pozitive cât și cele negative. Astfel, subtema „Acțiuni de solidaritate” a acumulat 24 de referințe din interviuri cu respondenți bărbați și 10 referințe în interviuri cu respondente. La fel, apare o diferență de gen în distribuția referințelor la subtema „Lipsă solidaritate [în pandemie]” – 9B/2F. În schimb, la subtema „Suport vârstnici”, diferența de gen este în favoarea respondentelor feminine (6B/14F). Subtema „Acțiuni de solidaritate” a fost discutată mai des de persoane de vârstă activă, relativ tinere: segmentul de vârstă 26-35 (n=12) și 36-45 (n=10). Această subtemă a fost discutată mai mult de persoane angajate în sectorul non-guvernamental (11 din 18), dar și de respondenții angajați în sectorul privat (9 din 20) și cele din sectorul public (11 din 44).

Fig. 13. Distribuția subtemelor în funcție de semnificația generală a subtemelor

Respondenții care au abordat în diverse feluri tema generică „Suport și solidaritate COVID-19” au trecut în revistă un anumit număr de acțiuni de suport și ajutorare: sprijin moral, psihologic, informațional (cu privire la COVID, uneori asociat cu îndemnul de respectare a regulilor), cu produse de primă necesitate, produse alimentare, îmbrăcăminte, echipamente sanitare, donație de sânge,

donăție de bani, servicii de livrare de produse alimentare, servicii de salubritate, suport acordat elevilor în procesul de învățământ la distanță și, nu în ultimul rând, suport medical.

Ajutorul este acordat de cele mai dese ori vârstnicilor (17/20), dar și altor persoane vulnerabile (nevoiașilor, persoanelor cu dizabilități, persoanelor fără adăpost), familiilor numeroase/ vulnerabile. De multe ori, ajutorul este acordat persoanelor apropiate (9/11): rudelor, membrilor familiei, vecinilor sau colegilor.

Un respondent consideră, în acest context, că manifestările de solidaritate „pe orizontală”, între rude, prieteni, colegi, nu este o dovadă de solidaritate autentică. O solidaritate autentică ar fi direcționată persoanelor care iese din cercul de persoane apropiate. Or, această formă de solidaritate, „pe verticală”, este puțină în societatea moldoveană, potrivit respondentului (B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Suportul acordat este de cele mai multe ori unul individual – de la persoană la persoană (într-o relație „pe orizontală” – între persoane apropiate – sau „pe verticală”, între persoane necunoscute, din medii sociale diferite). Alteori, mai rar, suportul este unul de grup, din partea unor grupuri de voluntari. În sfârșit, respondenții angajați în structuri administrative vorbesc de anumite forme de suport instituționalizat, acordate de către autoritățile publice locale sau centrale prin primărie, asistenții sociali sau instituțiile medicale. Nu în ultimul rând, anumiți respondenți menționează Mitropolia sau diverse biserici drept focare de suport pentru vârstnici și nevoiași.

Subtema intitulată „Acțiuni de solidaritate” a acumulat numărul cel mai mare de surse și referințe (20/34). Exemple de solidaritate la care subiecții fac referință sunt donațiile venite din străinătate, în special suportul acordat de echipa de medici din România (B/56-65/rur/mold/sup/pub), angajarea studenților de la medicină în spitale (B/66-75/Chis/mold/ sup/pub), taximetriștii care au oferit servicii gratuite medicilor (2/2), cafenelele ce au oferit mâncare celor nevoiași (F/56-65/rur/mold/med/pub).

Cei care acordă ajutor, o fac, atunci când își explică gestul, din spirit creștinesc (B/36-45/rur/mold/sup/NG), din obligație morală în fața persoanelor vârstnice și dezavantajate (B/36-45/Chis/mold/sup/NG) sau în virtutea obligațiilor familiale sau de rudenie.

Un respondent consideră că grupurile de activiști voluntari de ajutorare a celor nevoiași au apărut din motivul că statul nu s-a implicat destul sau deloc în această direcție (B/36-45/Chis/mold/sup/NG). De altfel, statul nu a făcut nimic pentru a încuraja acțiunile de solidaritate, nici măcar partidele de opoziție, ci, dimpotrivă, au adoptat niște măsuri de izolare care au descurajat acțiunile de suport reciproc și de solidaritate, consideră același respondent. În schimb, statul ar fi trebuit să adopte niște măsuri de suport „sistemice” care să ajute persoanele vulnerabile dincolo de perioada de pandemie (B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Câțiva respondenți au denunțat lipsa de solidaritate din societate și/sau din comunitatea lor (8/11). Regimul de carantină/ izolare a dus la închidere în sine și, astfel, la reducerea comunicării și a manifestărilor de suport și solidaritate (F/36-45/urb/mold/sup/priv). Potrivit unui respondent, pandemia a aprofundat inegalitățile sociale: „Noi nu suntem egali în fața pandemiei (...) Nu suntem în aceeași barcă, noi suntem în același ocean, dar în bărci diferite” (B/36-45/Chis/mold/sup/NG). În loc să-i ajute, mulți oameni au hărțuit și au discriminat persoanele îmbolnăvite cu COVID-19 (B/36-45/Chis/evr/sup/pub; B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Unii respondenți consideră că cea mai bună formă de solidaritate este respectarea regulilor sanitare pentru a nu contribui la răspândirea virusului, unii dintre ei mărturisind că nu s-au gândit la alte forme de implicare (B/16-25/urb/gag/sup/NG).

Scepticismul și neglijența unora ar fi o dovadă de lipsă de solidaritate față de vârstnici, cei mai vulnerabili în această pandemie, sau chiar un soi de „ageism” (dispreț și marginalizare a vârstnicilor) (B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Un respondent a emis o idee interesantă potrivit căreia societățile mai colectiviste și mai solidare, cum sunt societățile orientale, combat mai eficient pandemia, pe când cele occidentale, mai individualiste, au devenit mai vulnerabile în fața pandemiei (B/46-55/Chis/rus/sup/pub-priv).

Observăm, așadar, și în această temă, luări de cuvânt diverse, multe dintre ele cu semnificație pozitivă, iar altele negative și ambivalente. Ca și în cazul temei „Unitate contra COVID”, referințele la subtemele pozitive, deși mai numeroase, sunt mai sărace din punctul de vedere al conținutului și al materialului factual (prin exemple). Luările de cuvânt critice, mai puține, aduc de multe ori argumente și exemple prin care demonstrează slaba manifestare de solidaritate în contextul pandemiei COVID-19 în societatea moldoveană. În sfârșit, unii respondenți speră că această criză va da de gândit liderilor societății civile și decidenților publici pentru a fortifica manifestările de suport social și de solidaritate, în loc să le slăbească prin măsuri posibil eficiente pe termen scurt, cum este izolarea la domiciliu, dar nesustenabile și problematice din punct de vedere etic, mai ales în ceea ce privește suportul pentru vârstnici și alte persoane vulnerabile.

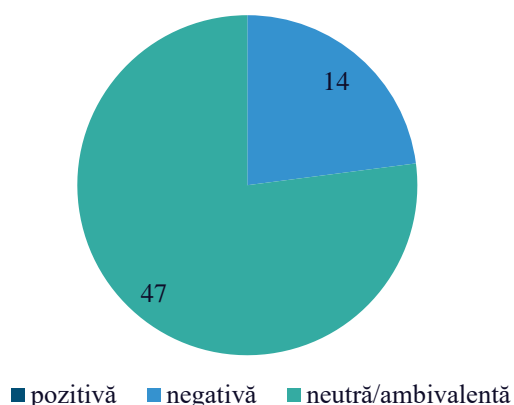
Respectarea regulilor în perioada de carantină

Tema generală „Respectarea regulilor carantină” este în strânsă legătură cu tema „Unitate contra COVID”. Subtema cu cele mai multe surse și referințe din cadrul ultimei teme este „Unitate – respectarea regulilor” (44/71). În viziunea majorității respondenților participanți la studiu văd în respectarea regulilor un semn al unității. Nu a existat o întrebare separată în ceea ce privește regulile, dar de multe ori această temă a fost abordată în diferite momente ale interviului. Tema respectării regulilor în general a venit din partea respondenților, nu a fost provocată de întrebările din chestionar. Dacă ne uităm la caracteristica subtemelor, 6 sunt neutre/ambivalente (47 referințe) și 3 sunt negative (14 referințe). Nu există subteme cu caracter pozitiv, acest fapt ar putea indica faptul că respectarea regulilor este percepută ca o măsură impusă de situația pandemiei.

Tab. 15. Distribuția generală a subtemelor și referințelor tematice la tema „Respectarea regulilor carantină” în funcție de semnificația generală a subtemelor (pozitivă, negativă sau neutru-ambivalentă)

Semnificația generală a subtemelor	Numărul de subteme	Numărul de referințe
<i>pozitivă</i>	0	0
<i>negativă</i>	3	14
<i>neutră/ambivalentă</i>	6	47
Total	9	61

Fig. 14. Numărul de referințe tematice la tema „Respectarea regulilor carantină” în funcție de semnificația generală a subtemelor (pozitivă, negativă sau neutru-ambivalentă)

Tab. 16. Frecvența surselor și referințelor la tema „Respectarea regulilor carantină”

Nr.	Denumirea temei/subtemei	Număr surse	Număr referințe	Semnificație
1	Respectarea regulilor carantină	19	25	+/-
2	Denunțarea nerespectării regulilor	1	1	+/-
3	Dificultate carantină copii	3	3	-

4	Îndemn respectare carantină	11	12	+/-
5	Libertate carantină	2	2	+/-
6	Nemulțumiri restricții	1	1	-
7	Nerespectarea regulilor carantină	9	10	-
8	Respectare reguli igienă	6	6	+/-
9	Vârșnicii respectă regulile	1	1	+/-

Temele mai importante în funcție de surse și referințe pe care le-am analizat sunt următoarele: „Respectarea regulilor carantină” (19/25), „Îndemn respectare carantină” (11/12), „Nerespectarea regulilor carantină” și „Respectare reguli igienă” (6/6).

Subtema cu cele mai multe surse și referințe este „Respectarea regulilor carantină” (19/25). Unele răspunsuri descriu modul în care respondenții își aduc aportul la păstrarea unității în comunitate. În perioada pandemiei, unitatea este menținută prin respectarea regulilor impuse: de a sta acasă, de a nu folosi transportul public în mod exagerat, de a nu face vizite la rude și prieteni, respectarea normelor sanitar-igienice. Alții nu vorbesc despre sine, ci despre faptul că în comunitate s-au respectat regulile și acest fapt a demonstrat unitatea ei: *„În primul rând multă lume a început să respecte măsurile care sunt propuse. Dacă încerci să respecti măcar minimal măsurile de precauție deja te gândești și la tine, dar și la alții”* (B/26-35/Chis/mold/sup/priv). *„Când ieși în stradă fiecare își ia măsuri de protecție, magazinele care au fost după un timp deschise se găsesc diferite măsuri de curățare/dezinfectare a mâinilor. Între oameni există coeziune și solidaritate”* (B/16-25/ru/mold/sup/pub).

O altă subtemă cu mai multe referințe este Îndemn respectare carantină (11/12). Spre deosebire de prima subtemă în acest caz respondenții menționează nu doar că au respectat regulile, dar au îndemnat pe alții, apropiații lor sau întreaga comunitate din care fac parte să respecte regulile. Unii din cei care au menționat subtema au făcut îndemnuri din cauza funcției sau statutului pe care îl au în comunitate, spre exemplu consilier local sau preot. În acest caz respondenții au încercat să influențeze toată comunitatea. În cazul când cineva din respondenți a menționat la îndemnul la respectarea regulilor fără să aibă o funcție publică acestea erau adresate persoanelor apropiate. Uneori îndemnul la respectare vine și cu încercarea de a sensibiliza privind realitatea pericolului, în cazul în care persoana este sceptică față de pandemie:

„În această perioadă am venit și eu ca preot cu anunțuri pentru populație, ca să înțeleagă că nu e de glumit, că treaba e serioasă, să nu asculte pe tot felul de conspirații care au apărut, să se informeze din surse oficiale. Să nu panicăm, să nu ne îngrijorăm pentru faptul că, de exemplu nu prea putem participa la slujbele bisericii, cum participam mai înainte. Și, îi mai linișteam pe unii care nu cred că există pandemia în felul următor: chiar dacă să presupunem că nu există, noi nu purtăm nici o vină, Dumnezeu lucrul ăsta îl înțelege, așa că dăm să stăm liniștiți și să nu...” (B/36-45/urb/mold/sup/pub). Faptul că majoritatea celor care au îndemnat la respectarea carantinei au vârsta cuprinsă între 36 și 55 ani ar putea indica asupra faptului că statutul social ar putea juca un rol mai important în activismul acestor persoane.

O subtemă, cu semnificație negativă, este „Nerespectarea regulilor carantină” (9/10). Din analiza răspunsurilor putem observa că atunci când respondenții au menționat că regulile nu se respectă, ei nu au generalizat. O parte din ei au zis că în general se respectă regulile, iar unii nu respectă (uneori afirmă că mulți, dar nu toți), uneori dând exemple concrete de nerespectare. Unul din respondenți

afirmă că la început se respectau iar mai apoi au început să se respecte tot mai puțin, deși situația epidemiologică nu s-a schimbat: „*Dacă oamenii ar fi respectat în tocmai normele recomandate de autorități nu ar fi ajuns la atâtea îmbolnăviri. Chemarea ”Stați acasă” este repetată infinit, dar cu părere de unii cetățeni se fac că n-o aud și nu o iau în serios*” (F/56-65/urban/mold/sup/priv). Nu este întâmplător că despre nerespectarea regulilor tind să vorbească respondenții mai înaintați în vârstă (5 din 10 referințe sunt ale respondenților din grupa de vârstă 56-65 ani și 2 din 10 sunt ale celor de vârstă 66-75 ani).

O altă temă cu multe referințe este „Respectare reguli igienă” (6/6). Această subtemă continuă ideea subtemei „Respectarea regulilor carantină”. Și aici, respectarea regulilor este un element definitoriu de coeziune a comunității. Doar că aici respondenții pun pe primul loc dintre reguli respectarea normelor de igienă, ele ar fi primordiale printre celelalte. Ele se concretizează prin măsuri de curățenie, salubritate, dezinfecția căilor de acces în clădiri etc.: „*Aș zice că această unitate s-a manifestat prin înțelegerea măsurilor de curățenie/salubritate suplimentare care au fost impuse în contextul epidemiei*” (B/26-35/Chis/mold/sup/ONG).

Trei dintre respondenți afirmă că cei mai afectați de regimul de carantină și de regulile ce le impune aceasta sunt copiii, aceștia fiind obligați să învețe online, ceea ce impune o „*presiune mai mare pe ei*” (F/26-35/rur/mold/sup/pub) și pentru ei e mai dificil de a sta în izolare: „*Cel mai mult a afectat în privința copiilor, că nu merg la școală, ei simt lipsa de comunicare cu semenii*” (B/36-45/urb/mold/sup/pub).

În concluzie, trebuie să scoatem în evidență încă o dată faptul că acest subiect a fost abordat de subiecți fără a fi întrebați la acest subiect conform ghidului de interviu. Acest lucru arată importanța temei pentru subiecți. În plus, majoritatea respondenților celor care au discutat subiectul înțeleg ideea de respectare a regulilor impuse de autorități în contextul pandemiei drept un element constitutiv al unității comunității și societății.

Unitate/coeziune socială contra COVID-19

Persoanele intervievate au abordat în număr mare subiectul coeziunii (unității) sociale în contextul pandemiei COVID-19. Luările de cuvânt care se referă la această temă au fost formulate, în general, ca răspunsuri la următoarele întrebări:

- *Cum credeți, cât de unită este/ a fost comunitatea dvs. locală (în contextul epidemiei COVID)?*
- *Prin ce se manifestă/ s-a manifestat această unitate? Dați exemple.*
- *Dvs. personal cum participați la stabilirea și menținerea legăturilor/ unității din comunitate?*

Tab.17. Distribuția generală a subtemelor și referințelor tematice la tema „Guvernarea situației de pandemie COVID-19” în funcție de semnificația generală a subtemelor (pozitivă, negativă sau neutru-ambivalentă)

Semnificația generală a subtemelor	Numărul de subteme	Numărul de referințe
<i>pozitivă</i>	2	72
<i>negativă</i>	5	29
<i>neutră/ambivalentă</i>	4	37
Total	11	138

Subtemele cu semnificație generală pozitivă din cadrul acestei teme generice sunt mai puține (n=2) decât cele negative (n=5) și cele neutru-ambivalente (n=4). Cu toate acestea, referințele la subtemele pozitive sunt cele mai numeroase (n=72), față de cele negative (n=29) și cele neutru-ambivalente (n=37). Această apreciere sumară privind distribuția subtemelor sub aspectul semnificației lor generale sugerează, pe scurt, că respondenții la interviul aprofundat realizat în mai 2020 în cadrul acestui proiect de cercetare apreciază pozitiv nivelul de coeziune al comunității și societății în contextul pandemiei COVID-19. Un număr mai mic, dar destul de ridicat de referințe tematice negative ne arată, totuși, că unitatea comunității și/sau societății a fost apreciată negativ de o parte însemnată din respondenți. În sfârșit, referințele destul de numeroase la subteme cu semnificație neutru-ambivalentă presupune că această coeziune conjuncturală are anumite limite.

Tab. 18. Frecvența surselor și referințelor la tema „Unitate/ coeziune socială contra COVID-19

Nr.	Nume teme/ subteme	Surse	Referințe	Semnificație
1.	Unitate contra COVID	29	33	+/-
2.	Coeziune parțială COVID	1	1	+/-
3.	Izolare - lipsa coeziune	1	1	-
4.	Lipsă coeziune	12	16	-
5.	Lipsă educație	1	1	-
6.	Lipsă unitate - nerespectarea carantinei	9	10	-
7.	Mentalitate sovietică	1	1	-
8.	Mobilizare populație fără autorități	1	1	+/-
9.	Necazul unește	1	1	+
10.	Toți egali în fața COVID	2	2	+/-
11.	Unitate - respectarea regulilor	44	71	+

Este interesant de remarcat că subtema „Unitate contra COVID” a fost abordată într-un număr mai mare de referințe de către respondente femei (n=20) față de bărbați (n=13). Dimpotrivă, subtema „Lipsă coeziune COVID” a fost discutată mai mult de bărbați (n=11) decât de femei (n=5). În sfârșit, o altă subtemă importantă din această temă generică, „Unitate – respectarea regulilor”, a fost tratată diferențiat în funcție de genul respondenților, și anume în 43 de referințe făcute în interviurile cu respondenți (bărbați) și în 28 de referințe cu respondente (femei). O posibilă cheie în explicarea acestei diferențe ar putea fi răspunsul diferențiat al femeilor și bărbaților din eșantionul acestei cercetări vizavi de presiunea socială a regulilor de carantină, dar această ipoteză rămâne a fi testată ulterior cu ajutorul datelor cantitative. Celelalte categorii socio-demografice ale respondenților nu au un impact vizibil în distribuția referințelor tematice.

Afirmațiile respondenților atribuite acestei subteme („Unitate – respectarea regulilor”) au fost făcute din două perspective enunțative: 1) perspectiva autorităților, în cazul persoanelor cu statut de autoritate publică, și 2) perspectiva cetățenilor, de către respondenții fără statut de funcționar public. Din perspectiva autorităților, respondenții exprimă, de regulă, exercițiul puterii în aplicarea regulilor sanitare, pe perspectiva cetățenilor descriu și analizează, de regulă, modul în care oamenii de rând se conformează pozitiv acestor reguli. În ambele cazuri, respectarea acestor reguli este interpretată drept o dovadă de coeziune a comunității sau societății. În ambele perspective discursive, persoanele care respectă regulile sanitare sunt prezentați drept cetățeni loiali, iar cei care nu respectă sunt discalificați și denunțați drept cetățeni iresponsabili.

Nivelul de unitate (coeziune) a fost înțeles de unii respondenți prin manifestări de solidaritate în raport cu grupurile vulnerabile (F/16-25/urb/gag/sup/NG; F/56-65/urb/mold/sup/pub).

Potrivit câtorva respondenți, coeziunea comunității și a societății se fortifică prin conștientizarea unui pericol comun, într-o situație de criză majoră și împotriva unui „dușman comun” (B/56-65/Chis/mold/sup-doc/pub-priv; B/66-75/rur/mold/sup/neang; F/26-35/urb/ mold/sup/NG; F/16-25/urb/gag/sup/NG).

Unii respondenți observă că gradul de unitate a fost mai ridicat la început pandemiei, în martie 2020, când și frica a fost mai mare. Oamenii erau atunci „în aceeași barcă”, „pe aceeași lungime de undă”. Această unitate a diminuat, însă, pe parcursul lunilor care au urmat pe măsură ce frica a cedat în favoarea neîncrederii generalizate (F/62/urb/bulg/sup/pub).

Potrivit unui respondent, unitatea a sporit în cercurile apropiate de relații, mai ales în rândul familiilor, al rudelor, vecinilor, colegilor. Această apreciere subînțelege că această unitate a scăzut la nivelul societății în întregime (B/66-75/Chis/mold/sup/pub).

O parte însemnată dintre respondenți consideră că societatea a dat dovadă de lipsă de coeziune în contextul pandemiei COVID (12/16): „Oamenii s-au izolat, însă cred că izolarea nu duce la unitate” (F/36-45/urb/mold/sup/pub). Oamenii au devenit mai egoiști, mai individualiști, fiecare pentru sine (26_35_urban_mold-rom_super_privat). Pericolul infectării a dus la „închidere în sine și reducerea comunicării” și deci la o solidaritate redusă (F/36-45/urb/mold/sup/priv). Lipsa de unitate se manifestă prin atitudinea individualistă de indiferență față de alte persoane, după principiul proverbului „Моя хата с краю, ничего не знаю” (Casa mea stă deoparte și de nimic nu-mi pasă) (B/26-35/rur/bulg/sup/NG). „A venit una care fugit din spital din Italia și a molipsit tot avionul. Ce fel de

unitate dacă nu e responsabilitate?” – se întreabă un respondent (B/56-65/Chis/mold/sup-doc/pub-priv).

„Uniți, în numele cărei idei? Cum poate fi unită [comunitatea, societatea] dacă toată lumea stă închisă în apartamente”, se întreabă retoric o respondentă (F/56-65/Chis/rus/sup/auoang). Și apoi, aceeași respondentă își continuă gândul: „Uniți prin frică? Poate, dar nu în cazul tuturor.”

Alți respondenți explică lipsa unității prin incapacitatea autorităților de a coagula societatea în contextul crizei (vezi, de exemplu, B/56-65/Chis/mold/sup/pub și B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Indiferența față de ceilalți se manifestă, în multe cazuri, semnalate de respondenți, prin nerespectarea regulilor și astfel punerea în pericol a celorlalți. Mai mult decât indiferență, unii respondenți văd în comportamentul celor care nu respectă regulile sanitare ură și răutate (F/36-35/Chis/mold/sup/priv). Nerecunoașterea epidemiei și neîncrederea în autorități este o altă dovadă a lipsei de unitate (B/16-25/urb/gag/sup/NG).

Cei mai mulți respondenți își articulează argumentele în baza unei definiții implicite privind unitatea/coeziunea comunității/societății prin respectarea regulilor sanitare. Astfel, o parte dintre respondenți consideră că unitatea lipsește din motivul nerespectării regulilor de carantină (9/10). Din aceeași perspectivă, alți respondenți, mult mai mulți (44/71) apreciază o unitate sporită a comunității lor, din motivul respectării regulilor de carantină.

Oamenii nu respectă regulile din mai multe motive: ignoranță, lipsa conștientizării, neglijență față de ceilalți și față de persoanele vulnerabile sau chiar răutate. Un participant consideră că felul în care unii oameni înțeleg libertatea în contextul pandemiei implică o atentare la libertatea celorlalți. Cu cât mai mult le va păsa doar de libertatea lor individuală, cei care nu respectă regulile de carantină vor prelungi condițiile de izolare și carantină pentru toți ceilalți (F/46-55/rur/mold/sup/pub).

Un respondent observă că în condițiile pandemiei, regulile sanitar-epidemiologice au fost cele care au asigurat coeziunea, pe când, în condiții normale (până la pandemie), liantul principal în coeziunea comunității au fost apropierea socială, în special gradul de rudenie (B/56-65/rur/mold/med/ autoang).

Un respondent observă un grad ridicat de coeziune din perspectiva respectării regulilor sanitare, dar o lipsă de coeziune în ceea ce privește formele de solidaritate și întraajutorare: „[Comunitatea] a fost destul de unită la nivelul organizării măsurilor de protecție, a conștientizat destul de bine riscurile, dar destul de lamentabilă la nivelul de empatie față de persoanele bolnave și de evitarea contactului cu persoanele bolnave și conștientizarea că nu trebuie să interacționeze cu cei bolnavi” (B/26-35/Chis/mold/sup). Un respondent constată că a crescut activismul comunitar pentru asigurarea condițiilor sanitare în blocuri de locuit (B/26-35/Chis/mold/sup).

În loc de concluzie la acest compartiment, vom spune că referințele tematice la subtemele cu semnificație generală pozitivă au fost mai numeroase decât cele cu semnificație negativă și neutru-ambivalentă. Cu toate acestea, luările de cuvânt atribuite subtemelor pozitive au fost, în general, destul de redundante și sărace în elemente argumentative, putând fi reduse la ideea potrivit căreia „comunitatea este/a fost unită pentru că oamenii au respectat regulile sanitar-epidemiologice”. Referințele cuprinse în subtemele cu semnificație generală negativă și neutru-ambivalente au acoperit o gamă largă de idei și argumente. Una din posibilele explicații ale acestei diferențe este că afirmațiile atribuite subtemelor pozitive corespund mai degrabă discursului oficial în ceea ce privește

administrarea pandemiei și mai puțin convingerilor intime ale respondenților. Totuși, este remarcabil că cea mai mare parte a respondenților au subscris definiției implicite a coeziunii sociale prin respectarea regulilor impuse de autorități. Acest element de definiție ar putea fi unul conjunctural, determinat de contextul pandemiei, în care pericolul comun de infectare a scos în evidență liantul normativ și a slăbit factorul de coeziune după alte principii (al apartenenței, solidarității, participării etc.).

Societatea înainte și după pandemie

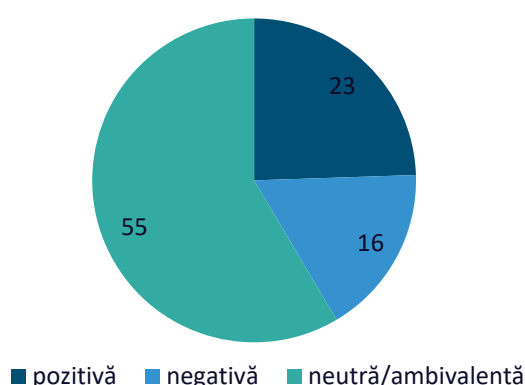
În general, luările de cuvânt la tema „Societatea înainte și după pandemie” (codată: „Societatea in & post COVID”) au fost articulate de respondenți în răspunsurile la următoarele întrebări: *Unii comentatori spun că lumea va fi mai bună, alții spun că va fi mai rea în urma crizei cauzate de pandemie. Dvs. cum credeți cum va fi societatea moldovenească după ce pandemia va sfârși? Și parțial la întrebarea: Credeți că pandemia a schimbat cumva comportamentele oamenilor? Dați exemple (pozitive și eventual negative).*

În total, în corpusul de interviuri au fost identificate 26 de subteme (94 de referințe) la această temă. Considerăm oportună împărțirea subtemelor și analiza lor ulterioară după următoarele categorii: subteme pozitive, negative și neutre/ambivalente. Observăm că majoritatea subtemelor au un caracter neutru/ambivalent – 19 (55 referințe).

Tab. 19. Distribuția generală a subtemelor și referințelor tematice la tema „Societatea in&post Covid” în funcție de semnificația generală a subtemelor (pozitivă, negativă sau neutru-ambivalentă)

Semnificația generală a subtemelor	Numărul de subteme	Numărul de referințe
<i>pozitivă</i>	4	23
<i>negativă</i>	3	16
<i>neutră/ambivalentă</i>	19	55
Total	26	94

Fig. 15. Numărul de referințe tematice la tema „Societatea in & post Covid” în funcție de semnificația generală a subtemelor (pozitivă, negativă sau neutru-ambivalentă)

Tab. 20. Frecvența surselor și referințelor la tema „Societatea in & post Covid”

Nr.	Denumirea temei/subtemei	Surse	Referințe	Semnificație
1	Cei buni mai buni, cei răi mai răi	4	4	+/-
2	Cei ce au învățat lecția vor fi mai buni	2	2	+/-
3	Cei vindecați de COVID - șansa RM	1	1	+/-
4	Comunicarea cu ceilalți	1	1	+/-
5	Credința în D-zeu - lumea mai bună	2	2	+
6	Criza COVID - evoluție incertă	8	9	+/-

7	Cultura sanitară mai înaltă	1	1	+
8	Depinde de exemplul individual al fiecăruia	1	1	+/-
9	E timpul marilor schimbări	1	1	+/-
10	E timpul științei autentice	1	1	+/-
11	Efecte economice și sociale dezastruoase	4	5	-
12	La început mai bună, apoi mai rea	1	1	+/-
13	La început rău, apoi normalizare	1	1	+/-
14	Lipsă schimbare local - schimbări global	1	1	+/-
15	Lumea mai bună - securitate economică	6	6	+/-
16	Lumea va fi mai bună	13	14	+
17	Lumea va fi mai rea	9	10	-
18	Lumea va rămâne la fel	11	11	+/-
19	Mai multă atenție medicinei	1	1	+/-
20	Nevoie mobilizare colectivă	1	1	+/-
21	Oamenii vor deveni mai schizofrenici	1	1	-
22	Optimism moderat	6	6	+
23	Sărbători private mai puțin numeroase	1	1	+/-
24	Schimbare inevitabilă	4	4	+/-
25	Societatea va învăța ceva din criză	5	6	+/-
26	Viitorul depinde de noi	2	2	+/-

Subtemele cu semnificație pozitivă

Dintre subtemele ce au fost interpretate drept pozitive, patru la număr, două au avut o pondere de referințe mai ridicată: „Lumea va fi mai bună” (13/14) și „Optimism moderat” (6/6).

Majoritatea celor care au menționat faptul că lumea va fi mai bună după pandemie nu au adus clarificări, în ce sens va fi mai bună. Se menționează ideea că pandemia va aduce inevitabil schimbări, iar respondenții consideră că acestea vor fi pozitive. Câțiva dintre participanți au specificat că e vorba de mai multă solidaritate, receptivitate, responsabilitate și mai multă înțelegere: „ (...) lumea va fi mai ordonată, mai ajutătoare la nevoi, mai receptivă, mai blândă” (F/66-75/Chis/mold/sup/priv).

Răspunsurile ce fac parte din subtema „Optimism moderat” seamănă cu cele din „Lumea va fi mai bună”. Doar că, în acest caz, respondenții au menționat că *speră* sau *cred* că lumea va fi mai bună. Afirmarea lor e deci mai puțin tranșantă decât în primul caz: „Eu vreau să gândesc pozitiv și vreau cu optimism să mă uit la viitor. Și cred eu că omul bun, om bun o să rămână peste o lună sau peste o săptămână el dintr-un om bun nu poate să devină un om rău.” (F/56-65/rur/mold/sup/pub). „Fiind optimist, sunt înclinat să cred că lumea va fi mai bună. Dumnezeu a îngăduit venirea acestei pandemii anume cu scopul de a ne face mai buni.” (B/56-65/Chis/mold/sup/NG). E interesant faptul că majoritatea respondenților care au exprimat un optimism moderat sunt bărbați (5 din 6 referințe aparțin respondenților bărbați).

Celelalte subteme, cu mai puține referințe, sunt „Credința în Dumnezeu - lumea mai bună” (2/2) și „Cultura sanitară mai înaltă” (1/1). În cadrul primei subteme respondenții condiționează felul în care va fi lumea după pandemie de relația ei cu Dumnezeu: „Mi-e greu să spun că va fi mai bună dacă nu se vor întoarce cu fața spre Dumnezeu. Trebuie să fim mai buni.” (B/26-35/Chis/mold/sup/priv). Potrivit acestei opinii nu pandemia în sine poate duce la o lume mai bună, ci credința.

Subtemele cu semnificație negativă

Subtema cu numărul de referințe cel mai mare dintre cele cu semnificație negativă este „Lumea va fi mai rea” (9/10). Rugați să-și exprime părerea față de viitor, respondenții menționează următoarele: oamenii vor fi mai puțin prietenoși și mai puțin buni, va crește rata criminalității, lumea va fi mai precaută, mai nemulțumită, mai înrăită.

Mai mulți participanți își explică opinia potrivit căreia, după pandemie, lumea va fi mai rea în urma crizei economice și a reducerii locurilor de muncă: *„Societatea umană va fi mai rea, mulți au pierdut serviciul, vor fi mulți fără un loc de muncă.”* (F/56-65/urb/mold/sup/pub) *„Când oamenii se simt bine financiar ei sunt mai pozitivi, mai toleranți. Faptul că acum vom trece prin criză, asta va genera greutăți. Când se ajunge la greutăți, de regulă se dezvoltă niște caracteristici, trăsături. Iar una din trăsăturile moldovenilor este invidia, răutatea. Cred că vor fi mai vizibile lucrurile acestea. Lupta pentru existență va scoate în evidență niște instincte primare. să ne călcăm în picioare pentru un loc de muncă, pentru o bucată de pâine.”* (F/26-35/urb/mold/sup/NG)

O altă subtemă, cu mai puține referințe, este „Efecte economice și sociale dezastruoase” (4/5). Ea, de fapt, o continuă pe precedentă, cu mai multă intensitate. Expresiile sunt folosite la superlativ: consecințe grave, secetă severă, sărăcie cruntă, proporții catastrofale, consecințe dezastruoase.

Subtemele cu semnificație neutră/ambivalentă

Majoritatea răspunsurilor au fost atribuite unor teme și subteme cu semnificație neutră sau ambivalentă. În cadrul acestei categorii am identificat 19 subteme. Ne vom opri la cele mai relevante dintre ele, în funcție de numărul de referințe. Cele mai multe referințe o are subtema „Lumea va rămâne la fel” (11/11). Majoritatea celor care au răspuns astfel sunt din mediul rural (8 din 11 referințe). Dintre cei care consideră că societatea nu se va schimba, doi respondenți afirmă că pandemia îi va schimba doar pe cei care s-au confruntat cu boala și rudele lor. *„Poate îi va schimba pe cei care au avut de suferit din cauza virusului, au pierdut persoane dragi, dar în general nu cred că îi va schimba”* (B/46-55/rur/mold/medii/pub).

O altă idee exprimată în cadrul acestei subteme, menționată de trei respondenți, este că perioade grele, inclusiv de pandemie, în istoria omenirii au mai fost și acestea nu au dus în final la schimbări: *„Lumea a trecut prin crize mai crâncene decât actuala, prin pandemii de ciumă, holeră, războaie sângeroase. Se poate spune că odată cu aceste crize se consumă energiile agresive din societate, oamenii oboresc de atâta rău. Vine o relativă și scurtă ameliorare. Dar în general omul nu se schimbă în bine.”* (B/56-65/rur/mold/sup/priv). O altă părere emisă de unul dintre participanți este că Republica Moldova și așa se confruntă cu sărăcia și din cauza asta nu mai contează efectul pandemiei asupra economiei.

O altă subtemă cu mai multe referințe este „Criza COVID - evoluție incertă” (8/9). Am putea spune că această subtemă însumează răspunsurile nesigure la întrebarea dacă lumea va fi mai bună sau mai rea după pandemie. Unul din răspunsurile caracteristice pentru subtemă este: *„Vom trăi și vom vedea.”*

(B/36-45/urb/mold/sup/pub). Câțiva respondenți au menționat că doar după ce va trece criza ar putea răspunde.

A treia subtemă este „Lumea mai bună – securitate economică” (6/6). Aceasta este legată de precedenta, în sensul elementului de incertitudine. Totuși, ei consideră că lumea ar putea fi mai bună dacă va exista securitate economică. *„Eu cred că depinde cât de repede se va sfârși pandemia. Dacă se va sfârși repede, cred că lumea va fi mai bună. Dacă se va extinde până în toamnă, lumea va fi mai rea, pentru că bunătaea lumii în mare parte este direct proporțională cu bunăstarea financiară”* (B/26-35/Chis/mold/sup/priv).

Una din păreri exprimate de 5 respondenți este că societatea va învăța ceva în urma crizei (subtema „Societatea va învăța ceva din criză” (5/6)). Criza este înțeleasă ca o oportunitate de învățare: *„pentru a înțelege ce este de fapt important în viață”* (B/26-35/Chis/mold/sup/ONG). Societatea este îndemnată să-și regândească comportamentul de consum. Subtema aceasta este foarte aproape de categoria subtemelor cu caracter pozitiv.

O idee apropiată este exprimată și în referințele din subtema „Schimbare inevitabilă” (4/4). Aici participanții afirmă că ceva se va schimba în mod inevitabil, dar nu este încă clar ce anume.

Unii respondenți împărtășesc opinia potrivit căreia pandemia potențează starea în care este omul, bună sau rea: cei buni vor fi deveni și mai buni, iar cei răi vor fi mai răi (4/4). O idee apropiată apare și în referințele din subtema „Cei ce au învățat lecția vor fi mai buni” (2/2).

În concluzie putem observa o axă în modul în care se aranjează răspunsurile de la un pol la altul prin următoarele subteme: „Efecte economice și sociale dezastruoase” (4/5), „Lumea va fi mai rea” (9/10), „Lumea va rămâne la fel” (11/11), „Optimism moderat” (6/6), „Lumea va fi mai bună” (13/14). Dacă e să judecăm după numărul de surse și referințe am putea spune că participanții la studiu tind în general să fie optimiști privind viitorul societății.

Concluzii preliminare

Această cercetare calitativă, făcută într-o perioadă în care pandemia era încă în plină desfășurare, când curba cazurilor de infectare era în ascendență, surprinde un șir de stări de spirit, atitudini și tipuri de comportament pe care persoanele intervievate, actori și observatori în domeniul lor de viață și activitate profesională, le scot în evidență și le analizează cu luciditate și în profunzime. Analiza sintetizată în acest raport încearcă să sistematizeze mesajul celor 95 de respondenți într-un mod cât se poate de riguros și nepărtinitor. Această analiză pune în valoare o serie de puncte tari, dar și un anumit număr de slăbiciuni ale societății moldovenești în perioada pandemiei. Respondenții au raportat un anumit număr de neliniști în legătură modul în care se desfășoară criza provocată de pandemia COVID-19 în plan sanitar, social și economic. În ciuda situației critice, respondenții au manifestat bunăvoință, dând multe aprecieri pozitive diverselor fenomene sociale care au ieșit în evidență în perioada pandemiei, cum ar fi manifestările de solidaritate și ajutorare sau administrarea pandemiei de către autoritățile statului. Totodată, persoanele intervievate au manifestat spirit critic și capacitate de analiză, scoțând în vileag fenomene negative ale societății și clasei politice în contextul pandemiei. Totodată, mai mulți respondenți sugerează și soluții pertinente situației de criză.

Așa cum a menționat un activist al unei mișcări de voluntari, intervievat în cadrul acestui proiect de cercetare, modelul actual de administrare a pandemiei, care poate fi rezumat prin mesajul „Stați acasă”, duce la atomizarea societății și nu oferă soluții în sprijinul tuturor păturilor sociale, în special a celor mai defavorizate. Modelul solitar „stați acasă” ar trebui, prin urmare, înlocuit cu un „stați acasă” solidar, care să favorizeze circuitele de suport către straturile sociale vulnerabile și a căror vulnerabilitate a fost agravată de regimul de carantină.

După cum sugerează unele cercetări în curs⁸, societățile care au luptat cu cel mai mare succes cu pandemia sunt cele care au dat dovadă de un „capital social” și o coeziune socială ridicată, exprimate, între altele, prin spiritul de solidaritate al cetățenilor și prin capacitatea lor de acțiune colectivă, în completarea acțiunilor statului sau în ciuda unei gestionări deficiente a crizei de către instituțiile statului. În acest sens, manifestările de activism civic „dincolo de sau împotriva statului” (pentru a împrumuta expresia lui Abel Polese⁹), precum și acțiunile *grassroots* de protest politic și civic, sunt o alternativă la lipsa nihilistă și anomică a încrederii sociale față de instituțiile statului.

Fără îndoială, criza continuă va da decidenților, dar și liderilor societății civile, de gândit în special în ceea ce privește reziliența societății și capacitatea instituțiilor statului de a interveni eficient și sinergic, în crize și în viața de zi cu zi. Una dintre aceste măsuri ar fi cu siguranță creșterea coeziunii sociale, prin creșterea capacității societății de solidaritate, participare, încredere și incluziune socială.

⁸ A se vedea, de exemplu, Borgonovi, F., & Andrieu, E. (2020). Bowling together by bowling alone: Social capital and COVID-19. *COVID Economics*, 17, 73–97 și Varshney, L. R., & Socher, R. (2020). COVID-19 Growth Rate Decreases with Social Capital. In *medRxiv* (p. 2020.04.23.20077321). <https://doi.org/10.1101/2020.04.23.20077321>

⁹ Polese, A., Kovacs, B. and Jancsics, D. (2018) 'Informality "in spite of" or "beyond" the state: Some evidence from Hungary and Romania', *European Societies*, 20(2), pp. 207–35.

Anexă

Tab. 21. Distribuția (sub)temelor și referințelor tematice, în funcție de semnificația generală, în corpusul de interviuri (mai 2020), la tema generică „Manifestări de coeziune și solidaritate în RM în contextul pandemiei COVID-19”

nr.	Teme	nr. de teme/referințe	pozitivă	negativă	neutră/ambivalentă	Total
1	Transformare sociala	Numărul de teme	5	6	22	33
		Numărul de referințe	43	16	111	170
2	Afecte Covid	Numărul de teme	0	8	1	9
		Numărul de referințe	0	41	3	44
3	Atitudini individuale	Numărul de teme	1	0	4	5
		Numărul de referințe	3	0	6	9
4	Avantaje	Numărul de teme	8	0	0	8
		Numărul de referințe	12	0	0	12
5	Efecte economice negative	Numărul de teme	0	10	2	12
		Numărul de referințe	0	34	2	36
6	Emigranți reveniți	Numărul de teme	6	6	9	21
		Numărul de referințe	64	27	43	134
7	Familia - loc de protecție	Numărul de teme	3	3	2	8
		Numărul de referințe	12	7	4	23
8	Guvernare Covid	Numărul de teme	4	19	14	37
		Numărul de referințe	27	94	56	177
9	Respectare reguli	Numărul de teme	0	3	6	9
		Numărul de referințe	0	14	47	61
10	Rezistență COVID	Numărul de teme	17	0	14	31
		Numărul de referințe	127	0	28	155
11	Societate post COVID	Numărul de teme	4	3	19	26
		Numărul de referințe	23	16	55	94
12	Suport solidaritate COVID	Numărul de teme	6	6	3	15
		Numărul de referințe	73	17	11	101
13	Unitate COVID	Numărul de teme	2	5	4	11
		Numărul de referințe	72	29	37	138
14	Scepticism	Numărul de teme	0	3	1	4
		Numărul de referințe	0	6	1	11
15	Responsabilitate	Numărul de teme	0	2	1	3
		Numărul de referințe	0	8	13	21
16	Inegalitati	Numărul de teme	0	3	0	3
		Numărul de referințe	0	10	0	10
17	Pierderi Covid	Numărul de teme	0	2	0	2
		Numărul de referințe	0	2	0	2
18	Recunoștință medici	Numărul de teme	0	4	0	4
		Numărul de referințe	0	4	0	4
19	Forme coeziune	Numărul de teme	1	0	2	3
		Numărul de referințe	9	0	2	11
20	Carantina experiență dificilă	Numărul de teme	0	3	0	3
		Numărul de referințe	0	3	0	3
21	Cauze COVID	Numărul de teme	0	0	2	2
		Numărul de referințe	0	0	3	3
22	Coeziune - informare COVID	Numărul de teme	0	2	2	4
		Numărul de referințe	0	3	25	28
23	COVID - Dezavantaje personale	Numărul de teme	0	3	2	5
		Numărul de referințe	0	9	2	11
Total referințe			465	340	449	
Total teme			57	91	110	258